

2300 Turnhout 1

WIELEWAAL

tweemaandelijks tijdschrift
jaargang 55
juli 1989

WIELEWAAL

Vlaams tijdschrift voor natuurstudie

uitgegeven met ondersteuning van het Ministerie van de Vlaamse Gemeenschap, Administratie voor Onderwijs en Permanente Vorming.

Vroegere hoofdredacteurs:

E.H. Fr.SEGERS: jaargang 1 tot en met 23
Dr. Fr.GROOTAERS: jaargang 24 tot en met 46
Dr. H.MEEUS: jaargang 47 tot en met 51

Hoofdredacteur: G.LUYTS, Zilverberkstraat 13, 2300 Turnhout (014/41.67.45)

Redactieraad:

H.FRANCKX, J.BLOEMEN, G.BURGGRAEVE, A.DEJONGHE, R.DE FRAINE, R.DE LUST, B.GODDEERIS,
P.HERROELEN, K.JANSENS, P.PRINSEN, S.TYS, D.VAN DAELE, P.VAN DEN BREMT, J.VANHEUVERSWEYN,
J.VAN WINKEL, R.WILLOCKX.

WIELEWAAL

is een uitgave van de

Koninklijke Vereniging voor Vogel- en Natuurstudie

DE WIELEWAAL

De vereniging heeft tot doel: de kennis en de bescherming van de natuur en in het bijzonder van de in het wild voorkomende vogels te bevorderen door alle middelen, o.m. door het oprichten van plaatselijke afdelingen, het houden van studiedagen, het uitgeven van een tijdschrift, het verspreiden van vogelboeken en natuurboeken, het oprichten van natuurreservaten. De vereniging werd in 1933 opgericht door E.H. Fr.Segers. Ze telt nu meer dan 5000 leden, verdeeld over 55 afdelingen. Een waaier van voordrachten, dia- en filmavonden, lessen, tentoonstellingen, geleide wandelingen, studieprojecten, deelname aan regionale en internationale onderzoeken en inventarisaties, beheerswerken in natuurreservaten, uitstappen en reizen in binnen- en buitenland staan jaarlijks op de agenda. De vereniging heeft niet minder dan 80 natuurreservaten in beheer met een totale oppervlakte van meer dan 3000 ha. verspreid over geheel Vlaanderen. Ze bezit bovendien een eigen "Wielewaal-huis" te Turnhout waar naast het secretariaat ook een ornithologisch museum, een bibliotheek, vergaderzalen en een boekhandel zijn ondergebracht.

Raad van bestuur

Dagelijks bestuur:

H.FRANCKX, voorzitter, Vredelaan 29, 2500 Lier (03/480 47 32)
L.VAN GOMPEL, ondervoorzitter, Steenweg op Oosthoven 348, 2300 Turnhout (014/41 60 09)
F.VAN DEN BROECK, secretaris, De Wilgen 41, 2060 Merksem (03/645 02 52)
E.WELLENS, penningmeester, Statiestraat 89, 3900 Lommel (011/54 40 25)

Overige leden:

J.DHOLLANDER, Bergstraat 5, 2780 Sint-Gillis-Waas (03/770 64 26)
R.DE FRAINE, Molenbergstraat 3, 3288 Testelt (013/77 52 69)
P.HERROELEN, Postbus 64, 8400 Oostende (059/80 21 66)
G.LUYTS, Zilverberkstraat 13, 2300 Turnhout (014/41 67 45)
D.VAN DAELE, Iepersesteenweg 3a, 7790 Waasten
J.VANHEUVERSWEYN, Burg.P.Ceuterickstraat 12, 9751 Asper (091/84 43 82)

Technisch adviseur voor de natuurreservaten:

S.TYS, Beekstraat 16, 2800 Mechelen (015/41 12 78)

LIDMAATSCHAP EN ABONNEMENTEN

België: 500 F. Nederland en Luxemburg: 800 F. KNNV-leden: 700 F. Andere landen: 900 F. Administratie: De Wielewaal, Graatakker 11, 2300 Turnhout. Giro: 000-0319785-73. Tel.: 014/41 22 52 Ieder lid van De Wielewaal ontvangt het tweemaandelijks tijdschrift WIELEWAAL en het trimestriële tijdschrift ORIOLUS. Artikels voor WIELEWAAL moeten verzonden worden naar Dhr. G.Luyts, Zilverberkstraat 13, 2300 Turnhout, teksten voor ORIOLUS naar Dhr. R.De Fraine, Molenbergstraat 3 3288 Testelt. Berichten en activiteitenkalender dienen verzonden naar De Wielewaal, Graatakker 11, 2300 Turnhout. Wielewaal-leden kunnen "Natura" ontvangen tegen een gereduceerd tarief van fl. 27,50 per jaar.

INVENTARISATIE – EN EVALUATIERAPPORT BETREFFENDE BOERENZWALUW EN HUISZWALUW IN DE GEMEENTEN BOCHOLT, KAULILLE, REPEL EN LOZEN (fusiegemeente Bocholt) LIMBURG TIJDENS HET BROEDSEIZOEN 1988.

J. Jacobs

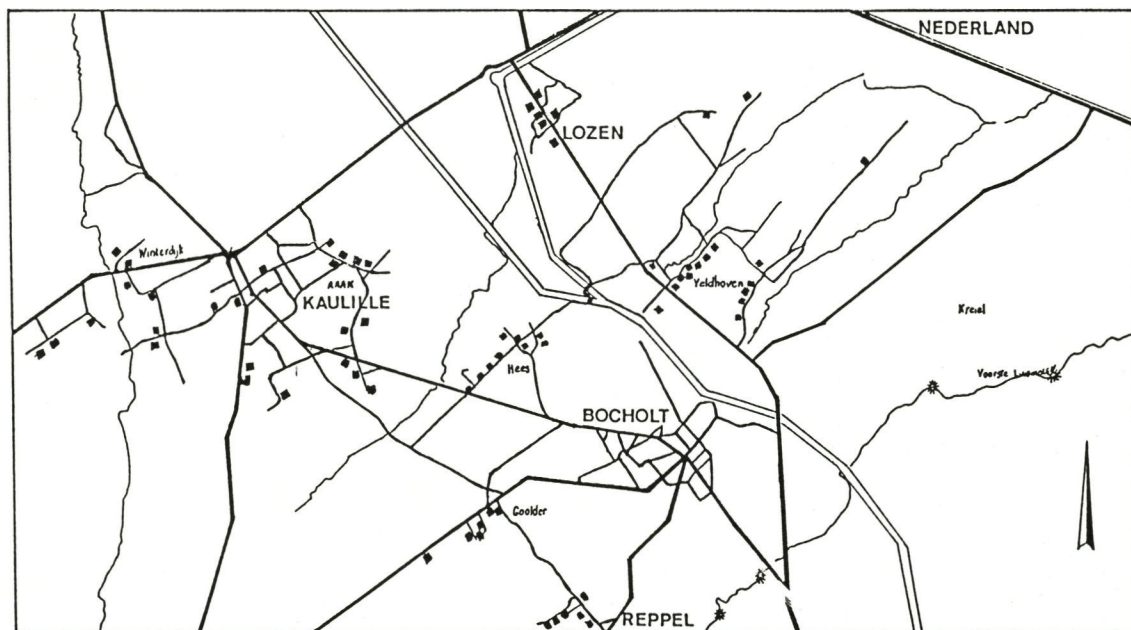
DOEL VAN HET ONDERZOEK

Teneinde een duidelijk beeld te krijgen van de merkbare doch niet door cijfers gestaafde achteruitgang van onze Boeren- en Huiszwaluwenstand werd tijdens het broedseizoen '88 gericht onderzoek verricht naar deze beide soorten in de fusiegemeente Bocholt.

Vrijwel alle boerderijen en/of oude, bekende broedplaatsen werden hiervoor bezocht terwijl aan de hand van gesprekken met de eigenaars van de panden geprobeerd werd inzicht te krijgen in de evolutie gedurende de laatste jaren.

ONDERZOEKSGBIED.

De gemeente Bocholt is gelegen in het noorden van de provincie Limburg tegen de Nederlandse grens. Het grondgebruik in het onderzochte gebied varieert van naaldbossen en woonkernen tot weilanden en akkerpercelen met voornamelijk maïscultuur. Het gedeelte ten noorden en ten noordwesten van Kaulille wordt beheerst door bijna aaneengesloten naaldbossen, doorsneden door de met weilanden begrensde Warmbeek. Tussen de woonkernen van Kaulille en Bocholt vinden we het gehucht Hees waar, in de buurt

Legende:

- watermolen
- bezochte lokaties
- kanalen

Situering van het onderzoeksgebied.

van de Balkerbeek en in het gehucht Raak te Kaulille, natte weilanden overheersen.

Het ganse gebied ten noorden en ten noordoosten van Bocholt wordt ingenomen door weilanden terwijl we in de buurt van Goolder tenslotte weer enkele grote naaldhoutcomplexen aantreffen. Vooral de gehuchten Hees, Raak en Veldhoven blijken zeer interessant te zijn. Hier vinden we immers de meeste landbouwbedrijven terug. Deze bedrijven zijn vooral ingericht voor varkens- of voor melkveeteelt. Het zijn meestal vrij oude bedrijven.

Het onderzoeksgebied strekt zich uit over gans de fusiegemeente waarbij enkele gebieden intensief, andere steekproefelijk onderzocht werden, afhankelijk van het karakter van de omgeving.

Zo werden de gehuchten Veldhoven, Goolder en Hees te Bocholt en Raak en Winterdijk te Kaulille vanwege hun landelijkheid vrijwel 100 % geïnventariseerd. Dit zijn alle gebieden met een ver in de tijd teruggaande zwaluwgeschiedenis.

In bijna alle gevallen was er een gesprek met de eigenaars zodat een relatief goed evaluatiebeeld verkregen werd. Bij twijfel of bij onwaarschijnlijkheid van de verkregen informatie werden de lokaties persoonlijk onderzocht.

Bij het zoeken naar Huiszwaluwen werd de ganse gemeente per fiets doorkruist en werden alle waargenomen oude en/of nog bestaande nestplaatsen opgetekend.

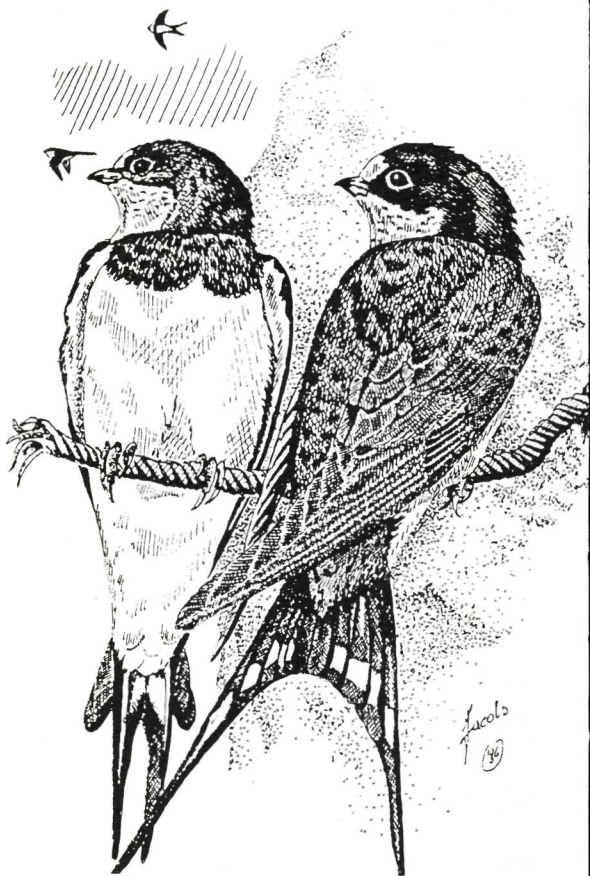
Deze inventarisatiemethode is uiteraard niet volledig daar op deze wijze alleen de straatzijde van gebouwen kan bekeken worden. Op plaatsen waar evenwel indicatie was van nog bestaande vestiging werd nader onderzoek verricht.

ALGEMEEN BETREFFENDE BEIDE SOORTEN.

BOERENZWALUW.

De Boerenzwaluw bouwt haar nest meestal in de stallen bij het vee. Andere plaatsen die ook veelvuldig verkozen worden zijn : hangars, fabriekshallen, slaapkamers, melkhuisjes enz... eigenlijk dus steeds in overdekte ruimtes. Bij uitzondering wordt ook wel gebouwd onder afdaken, luifels of andere overdekte plaatsen zoals betonnen bruggen. In het onderzochte gebied werd slechts één onder een afdak gebouwd nest gevonden.

Alhoewel de Boerenzwaluw vroeger heel algemeen was op boerderijen, lag het aantal broedsels toch niet zo hoog als we aanvankelijk aan-

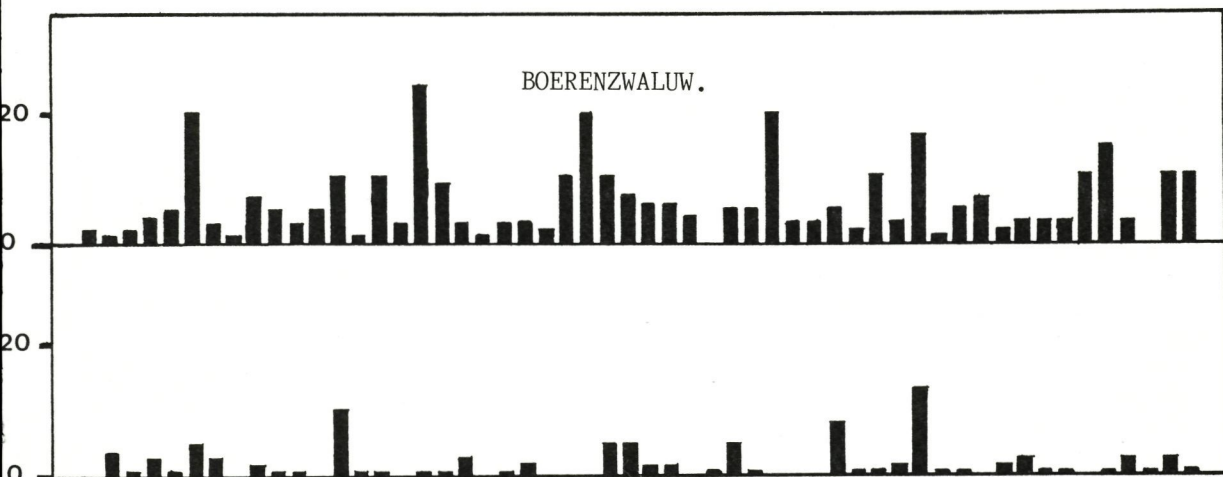
namen. Het gemiddelde aantal nesten per boerderij lag zo rond de drie à zes met uitschieters tot vijftig nesten, maar deze zijn eerder zeldzaam.

Bij de keuze van hun nestplaats maken ze blijkbaar geen onderscheid tussen melkvee- of varkenskweekbedrijven daar de aantallen voor beide bedrijfstypen vrijwel gelijk zijn.

De Boerenzwaluw is niet zo sociaal ingesteld als de Huiszwaluw. Alhoewel er meerdere nesten in eenzelfde ruimte kunnen voorkomen, liggen deze meestal op enige afstand van elkaar. Ook zijn vele plaatsen aangetroffen waar zich slechts één nest per stal of schuur bevond.

De achteruitgang van deze soort is waarschijnlijk reeds begonnen in de zestiger jaren toen er kwistig werd omgesprongen met insecticiden. De stand werd toen op de meeste plaatsen als dusdanig gedecimeerd dat er hier en daar slechts enkele paren of zelfs helemaal geen zwaluwen meer voorkwamen.

Door allerlei factoren bleek de soort daarna niet meer toe te nemen en alhoewel we momenteel blijkbaar een status quo meemaken, kan de Boerenzwaluw zich niet meer tot haar vroegere aantallen uitbreiden.

Vergelijkende grafiek met bovenaan de oude situatie, onderaan de situatie in 1988.

BEDREIGINGEN.

In vrijwel alle stallingen die nog voor vee- of varkensteelt gebruikt worden, wordt regelmatig gebruik gemaakt van allerlei soorten vergif tegen de vliegen. Dat hierbij regelmatig slachtoffers vallen onder de zwaluwen werd slechts door één varkensteler, die overigens nog dertien bewoonde nesten telde, toegegeven. Jonge zwaluwen, die met besmette vliegen gevoederd worden, sterven op het nest of gaan verzwakt of ziek de najaarstrek in.

Erfverharding heeft in deze streek waarschijnlijk geen rol van betekenis gespeeld daar alle boerderijen liggen in vochtig tot zeer nat weilandgebied, waar rijkelijk nestmateriaal voor handen is binnen de door zwaluwen vereiste afstand.

Uit het onderzoek is gebleken dat de grote, nieuwe loopstallen probleemloos worden gekoloniseerd. De aangroei is ook hier echter, net als in de oude stallen, zeer gering. Hier staat tegenover dat het te laat openen van invlieggaten of staldeuren het verlaten van de lokatie tot gevolg kan hebben.

HUISZWALUW.

De dalende lijn die we zagen bij de Boerenzwaluw geldt ook voor de Huiszwaluw. Desondanks moeten we toch duidelijk onderscheid maken tussen de twee daar de factoren van de achteruitgang, zeker de laatste jaren, waarschijnlijk verschillend zijn.

Algemeen bekend is het sociaal verdraagzame

karakter van de Huiszwaluwen, waardoor ze in dikwijls zeer grote kolonies kunnen worden aangetroffen. Deze broedkolonies, die soms uit meer dan 100 nesten bestonden, waren meestal onder dakgoten tegen de huisgevels te vinden. Ook solitaire nesten kan men geregeld aantreffen.

Minder bekend is het broeden van Huiszwaluwen in afgesloten ruimten. Nazicht van beschikbare literatuur resulteerde in een reeks van mogelijke broedplaatsen. Zo maakt men melding van nesten onder kroonlijsten, dakgoten, balkons, vensterborden, onder inrijpoorten... Slechts in de studie van Menzel vond ik volgende aantekening: "Terwijl de Boerenzwaluw behoudens enkele uitzonderingen vrijwel altijd zijn nesten in afgesloten ruimten bouwt, gebeurt dit bij de Huiszwaluw slechts bij uitzondering".

Nochtans werd deze vorm van nestbouw in het onderzochte gebied niet minder dan driemaal waargenomen. Tweemaal ging het om uitgebreide kolonies, terwijl de derde waarneming een solitair broedsel was.

In Brabant nestelen Huiszwaluwen ook binnen in stallen, vooral ten Zuiden van Brussel (Grolus 1974). Volgens een mededeling van Paul Herroelen komt deze nestplaatskeuze meer voor dan geweten is (Gerfaut 23,1934 : 138 en Neuray 1982) hoewel Verheyen (1948) ze als "uitzonderlijk" aanstipt. P. Herroelen vond nesten in stallingen o.a. te Pellenberg, Perk, Melsbroek en St. Ulriks-Kapelle, R. Camerlinckx te Leefdaal, M. Dehaen te Clabecq.

Ook in de Achelse Kluis zouden Huiszwaluwen binnen in de stallen broeden (mond. med. H. Lehaen).

Dit kan een belangrijk gegeven blijken, want indien deze manier van nestbouw frequenter voorkomt, is het best mogelijk dat bij vroegere inventarisaties mogelijke broedplaatsen niet bezocht werden waardoor er een onjuist resultaat zou bekomen zijn.

De achteruitgang bij de Huiszwaluw lijkt door het geringe aantal exemplaren dat van oudsher voorkwam, veel drastischer dan bij de Boerenzwaluw. Ganse kolonies zijn verdwenen of teruggebracht tot enkele nesten terwijl solitaire nesten praktisch niet meer voorkomen. Kolonisering van nieuwe broedplaatsen komt vrijwel niet meer voor waardoor de situatie er voor deze soort hopeloos uitziet.

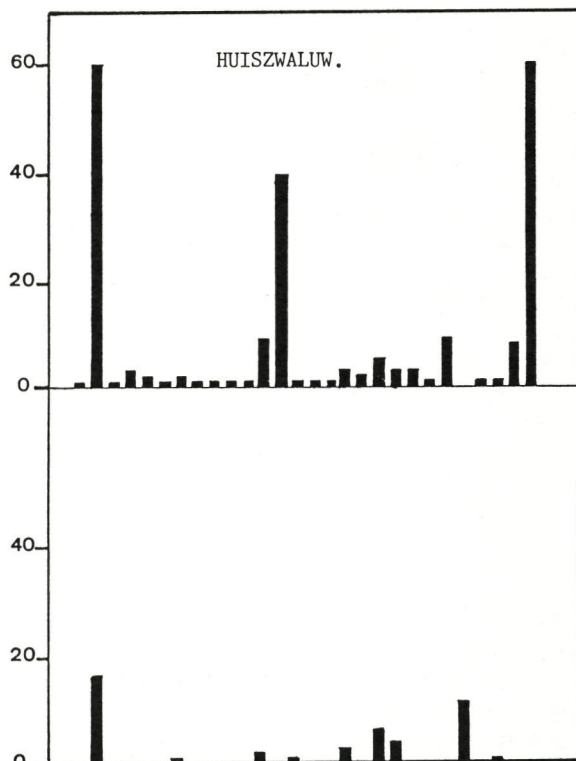
BESPREKING VAN DE BROEDKOLONIES

Tijdens het onderzoek werden een zevental, al dan niet bewoonde, kolonies aangetroffen. Eén bevindt zich te Lozen, vlak bij de kerk en bestaat uit 10 nesten die op twee tegenoverliggende huizen gebouwd zijn, gescheiden door een brede verkeersweg. Op lokatie Hamonterweg 175 bevinden zich zes nesten die tegen de horizontale kroonlijst gebouwd zijn. Hier zijn ook over een lengte van enkele meters moddersporen aangetroffen.

Hier tegenover op nr 132 staan vier nesten tegen de schuine kroonlijst, alle in de hoeken van steunbalken. Tegen de horizontale gevel zijn wel veel vestigingssporen, maar volgens de bejaarde bewoner hebben hier nooit nesten gestaan.

Op nr 205 in dezelfde straat bevinden zich ook over meerdere meters vestigingssporen en waren de afdrucken van drie nesten te zien die blijkbaar door de vroegere bewoners zijn verwijderd. Dit pand staat nu leeg. Hier tegenover op nr 150 staat ook een half vernield nest. Ook deze woning staat leeg.

In Veldhoven werd een tweede kolonie opgetekend. Het gaat hier om een der kolonies die op stal werden aangetroffen. Deze kolonie bestond vroeger uit vijftig tot zestig nesten. In 1988 waren er nog zestien bewoond. In deze stal stonden geen nesten van de Boerenzwaluw. Reeds vele jaren geleden bleven veel zwaluwen hier achterwege. De bewoners denken dat het verwijderen van het vee hierbij een rol kan hebben gespeeld. In dezelfde streek komt nog een derde vestiging voor van een kleine kolonie die evenwel sinds enkele jaren van tien tot twee broedsels is teruggebracht. In verband met de bevuiling door

Vergelijkende grafiek met bovenaan de oude situatie, onderaan de situatie in 1988.

uitwerpselen, wordt hier nog wel eens een nest uitgestoten.

Een andere concentratie vinden we terug op het gehucht Hees. Ook hier was vroeger een kolonie van een veertigtal nesten waarvan er vijftien onder de dakgoot van de stallen stonden, terwijl de overige vijftientwintig binnen op stal werden gebouwd. Ondanks het feit dat de stallen ieder jaar gekalkt werden, waarbij ook nesten regelmatig een beurt kregen, bleven de zwaluwen steeds terugkeren.

Op zeer korte tijd is echter de ganse populatie verdwenen. Er broedt hier nu geen enkele Huiszwaluw meer. Mogelijk zijn twee in de buurt nestelende Huiszwaluwen restanten van deze kolonie die een nieuwe vestigingsplaats zoeken. De onderzoeker heeft op een dezer plaatsen tijdens het broedseizoen 1988 twee nestkasten voor Huiszwaluwen bijgeplaatst.

In het gehucht Goolder vond ik een jarenoude vestiging die door de bewoonster echter ieder jaar wordt uitgestoten. De kolonie is zich sinds vijf jaar aan het herstructureren op een nabijgelegen boerderij waar ze met rust gelaten worden.

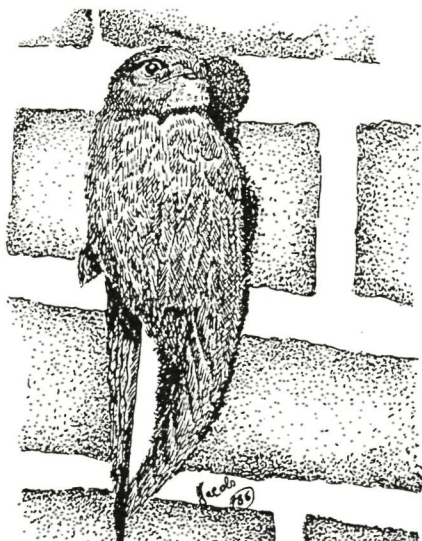
Er bevinden zich hier reeds elf bewoonde nesten tegen de kroonlijst. Een typisch geval van plotse afname van een populatie vormt de kolonie die voorkwam op de gebouwen van de Luysmolen in het gehucht Kreyel.

De molen is gelegen op de Aabeek, vlak tegen het natuurgebied Stampprooierbroek en omringd door weilanden en kleine hakhoutbosjes. De van oudsher bij vogelaars uit de streek gekende kolonies bestond eens uit zestig en waarschijnlijk zelfs nog meer nesten. Eind 70-er jaren was ze, alhoewel ze reeds fel gedecimeerd was, met enkele tientallen nesten toch nog een vrij gezonde kolonie. In 82-83 waren er opeens geen nesten meer bewoond. Er was geen aanwijsbare reden voor het wegblijven van de zwaluwen. Aan de gebouwen en de omgeving was niets veranderd.

Enkele jaren later was het feest op de Luysmolen. Gouden bruiloften worden hier nog uitbundig gevierd. Het woonhuis werd opgemaakt met bloemen en linten. De zwaluwnesten werden opgeruimd.

Van de voor een tiental jaren nog gezonde populatie Huiszwaluwen blijft nu niets meer over. Er worden hier geen nesten meer gebouwd.

Op de statistieken heeft deze kolonie een grote invloed. Zonder deze gegevens zou de achteruitgang van deze soort 72,9 % bedragen. Worden deze cijfers echter ingekalkuleerd in het totaalbeeld dan bedraagt de achteruitgang 80% ! Een laatste, nu verlaten kolonie bevond zich op de Winterdijk te Kaulille. Zonder aanwijsbare reden zijn de acht nesten, die hier stonden, verlaten. Bij latere onderhoudswerken aan de dakgoot zijn de restanten van de nesten verwijderd.

SOLITAIRE BROEDSELS.

Apart van de kolonies kwamen solitaire nesten van de Huiszwaluw in Lozen en Kaulille, evenals op Hees, frequent voor. We mogen aannemen dat dit alle uit kolonies ontstane eenlingen waren. Deze solitaire situeren zich steeds in lokaties waar in de nabijheid geschikte voedselterreinen voorkomen. In het centrum van Bocholt bv. waarvan oudsher geen geschikt foerageergebied voorhanden is, werden geen Huiszwaluwnesten, of zelfs sporen van oude nesten aangetroffen. Vrijwel alle solitaire nesten zijn nu verlaten en dateren uit de periode dat er geschikte foerageergebieden waren. In enkele plaatsen, waar deze gebieden nog wel voorkómen, vond ik ook nog enkele nesten. (Hees, Winterdijk).

Alle tegen gevels gebouwde nesten werden aangetroffen op witte kroonlijsten, geen enkele maal kon ik vaststellen dat er nesten tegen een donkere plank waren gebouwd.

Opvallend is ook dat bijna alle nieuwe vestigingen gebeuren in de nok van het dak of in de hoeken van steunbalken.

GEBRUIKTE ONDERZOEKSMETHODE.

In samenwerking met het Limburgs Studiecentrum voor Ecologie en Bosbouw (LISEC) werd een enquêteformulier opgesteld, waarop aan de hand van vraaggesprekken met de eigenaars of bewoners van de lokaties, nuttige informatie werd opgetekend.

Aan de hand van de verkregen informatie werd een evaluatiecurve gemaakt en werden grafieken samengesteld.

RESULTAAT VAN HET ONDERZOEK.

Boerenzwaluw.

54 boerderijen werden bezocht waarbij 105 bewoonde nesten werden opgetekend. Telling van de oude nesten gaf als resultaat 340. Dit betekent een achteruitgang van 235 nesten zijnde 69,12 % van de vroegere situatie.

Huiszwaluw.

Hiervoor werden 28 plaatsen bezocht met als resultaat 45 bezette nesten. Ten opzichte van

vroeger, 226 betekent dit een verlies van 181 broedsels of 80 %.

Deze gegevens komen ongeveer overeen met aantallen die ik kreeg uit Eksel waar de achteruitgang op lange termijn ongeveer dezelfde lijn vertoont.

Voor de Boerenzwaluw betekent dit dat slechts 30,88 % is overgebleven, voor de Huiszwaluw is het nog erger gesteld, slechts 20 % van het aantal zwaluwen dat hier vroeger voorkwam, komt nog tot broeden.

Daar de Boerenzwaluw in grotere aantallen voorkwam, is het aantal exemplaren dat wegbleef groter dan bij de Huiszwaluw, ondanks het percentage verschil.

FACTOREN DIE EEN MOGELIJKE ROL SPELEN BIJ DE ACHTERUITGANG VAN DE BEIDE SOORTEN.

Dat het gebruik van herbiciden en insecticiden een grote rol heeft gespeeld staat buiten kijf.

Zo was volgens Otterlind en Lennestedt geciteerd door Menzel (1984) het gebruik van insecticiden de oorzaak dat in een gebied in Zweden de Huiszwaluwenstand met 80% achteruitging.

Andere algemeen bekende factoren waar we echter geen vat op hebben zijn :

- de jacht op trekvogels in de Middellandse Zeelanden;

- vergroting van de probleemgebieden die tijdens de vóór- en najaarstrek gepasseerd worden (Sahara);

- het overmatig gebruik van pesticiden in de overwinteringsgebieden. Bovendien spelen plaatselijke en klimatologische factoren, wanneer we alle oorzaken samen gaan voegen, een grote rol.

- 1974 was een rampjaar. Begin oktober bracht een koudefront ijzige noordenwind en sneeuw in de Alpendalen. Het front botste op de Alpen-noordwand en trof hier de trekkende zwaluwen. Deze koudegolf duurde tot half november. Honderdduizenden zwaluwen stierven ter plekke, 470 000 exemplaren werden gevangen, met verwarmde transporten naar het zuiden gebracht en hier vrijgelaten.

Zwaluwen die er in slaagden aan deze kant van de Alpen te overwinteren werden in maart 1975 slachtoffer van een nieuwe koudegolf.

- de hoge gebouwen met hun grote glasoppervlaktes eisen regelmatig slachtoffers. Schmitz in Menzel (1984) maakt melding van 18 Huiszwaluwen die zich te pletter vlogen tegen de

vensters van het Atheneum in Luxemburg-Merl (1064 m2 glas).

- door hun verschillende jachtmethode zijn Huiszwaluwen niet zo bedreigd door het verkeer als de Boerenzwaluw. Nochtans kunnen in de aanvliegroute naar het nest slachtoffers vallen. Zo vond ik in Beek (Bree) in 1988 twee dode Huiszwaluwen vlak bij hun nest. Deze waren duidelijk overreden,

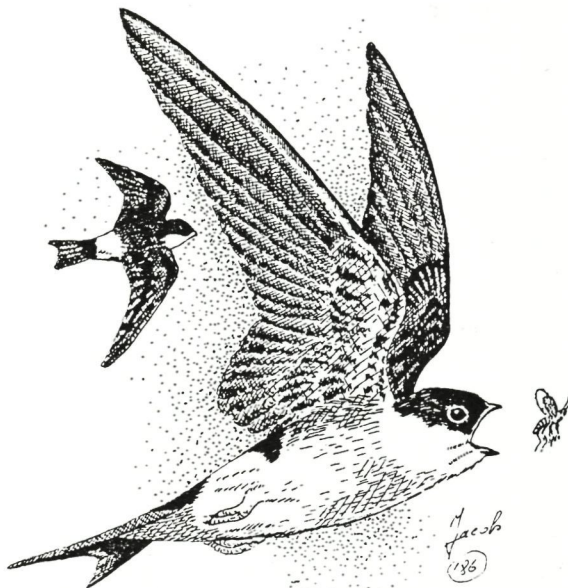
- ook minder opvallende ongevallen komen regelmatig voor. Callsen in Menzel (1984) zag hoe een Huiszwaluw zich verhing in een paardehaar dat in het nest verweven zat. Van andere, zich in paardehaar of touw verhangende Huiszwaluwen berichtten ook Heer (1972-1979) en Weber (1969).

- in 1956 stelde Honneger (zie Menzel 1984) vast dat in een hevige hagelstorm, met hagelkorrels tot 3 cm doorsnede, 45 Huiszwaluwen de dood vonden.

- op 2 juli 1988 vond ik langs de regenpijp in de buurt van haar nest een adulte Huiszwaluw wiens vleugels aan mekaar geplakt waren door spinrag. Waarschijnlijk is ze bij het aanvliegen onder de kroonlijst hierin verstrikt geraakt. Na reiniging werd ze weer vrijgelaten.

- vele oude boerderijen zijn gerestaureerd en gemoderniseerd waardoor de broedgelegenheid wegvalt.

- boeren die te oud worden en geen opvolgers vinden voor het bedrijf doen hun vee weg en sluiten stallen en schuren zodat de vogels niet meer vrij in en uit kunnen vliegen.

– in het ergste geval wordt de boerderij afgebroken, soms terug opgebouwd in een andere bouwstijl die geen mogelijkheid tot nestbouw biedt of die de toegang tot de stallen onmogelijk maakt.

– verkaveling en schaalvergroting in de landbouw hebben tot gevolg dat voedselgebieden, die vroeger dicht bij de nestplaats lagen, verdwijnen, waardoor de vogels bij gebrek aan voedsel verplicht worden te vertrekken.

– reparaties aan woonhuizen, het vervangen van kroonlijsten en de moderne huizenbouw houden geen rekening met de zwaluwbehoeften. Bovendien heeft de moderne samenleving geen nood aan vogeluitwerpselen op stoep en raamkozijn zodat veel nesten herhaaldelijk worden uitgestoten.

– rekening houdend met de mortaliteit binnen de soorten (aantal sterfgevallen binnen een bepaalde tijdsduur) is een constante verjonging van de populatie noodzakelijk.

De gemiddelde sterfte over een langere periode lag in de 60-er jaren rond de 50%. Daarentegen lag dit percentage in de periode voordat de vogels broedrijp zijn tegen de 80 %.

Slechts 20 % van de jonge vogels wordt dus volwassen en oud genoeg om aan het voortplantingsproces deel te nemen. Als we dan zien dat de gemiddelde leeftijd van de zwaluwen rond de 5 à 6 jaar ligt is het duidelijk dat de mortaliteit van de jonge vogels een grote rol speelt in het voortbestaan van een populatie.

BESLUIT.

Het staat wel vast dat de zwaluwenstand in het onderzochte gebied harde klappen te verduren kreeg. Het onderzoek toont aan dat slechts 30%, respectievelijk 20 % van het vroeger aantal zwaluwen is overgebleven. Meldingen uit de omgeving (Eksel) tonen aan dat de situatie daar al niet beter is.

Een combinatie van factoren is de oorzaak van deze achteruitgang, factoren waar we groten-deels geen vat op hebben en waar we slechts zeer kleinschalig kunnen ingrijpen.

Daar in het rapport geen gegevens zijn opgenomen van afgebroken boerderijen moeten we aannemen dat het verlies-percentage in werkelijkheid nog beduidend hoger kan liggen.

Ook hier werd aangetoond dat de Huiszwaluw regelmatig op stallen tot broeden komt, nochtans maakt de literatuur hier geen melding van. Aanpassing van de tekst in nieuwe uitgaven is

dus wenselijk.

Literatuurlijst.

- BREHM. 1966. *Brehm's Dierenleven*. 4de druk. Drukkerij/uitgeverij Helmond N.V.
- BURTON M. en FRIEDHOFF H. 1973. *Encyclopedie van het Dierenrijk*. 6 dln. Elseviers Nederland B.V. Amsterdam.
- BURTON P. en HAYMAN P. 1981. *Het Vogelboek*. 2de druk. Zomer en Keuning. Ede.
- FERGUSON J., LEES J. en WILLIS I. 1987. *Tirions vogelgids*. Tirion. Baarn.
- GABRIELS J. 1985. *Atlas van de broedvogels in Limburg*. Belgische Natuur- en Vogelreservaten en Lisec. Brussel en Bokrijk-Genk.
- GROLUS K. 1978. Verslag Huiszwaluwenonderzoek 1974. *Wielewaal* 44 : 377-379.
- GRZIMEK B. 1974. *Het leven der dieren. Deel 9. Vogels 3*. Het Spectrum Utrecht/Antwerpen.
- HAMMOND N., EVERETT M., ROOK R. 1980. *Vogels in West-Europa*. Het Spectrum Utrecht/Antwerpen.
- HONDERS H. 1983. *De natuuratlas*. H.J.W. Becht's Uitgeversmaatschappij B.V. Amsterdam.
- MAKATSCH W. 1966. *Thieme's handboek voor alle Europese vogels*. B.V. W.J. Thieme & Cie - Zutphen.
- MENZEL H. 1984. *Die Mehlschwalbe*. Die neue Brehm-Bücherei. A. Ziemsen Verlag Wittenberg Lutherstadt.
- NEURAY P. 1982. Une colonie d'Hirondelles de fenetre (*Delichon urbica*) dans une étable. *Aves* 19 : 274.
- PERRINS CHR., CAMERON A. 1976. *De wereld der vogels*. B.V. Uitgeversmaatschappij Agon Elsevier, Amsterdam-Brussel.
- PETERSON R.T., MOUNTFORT G. HOLLOM P.A.D. 1969. *Vogelgids* 10de druk. Elsevier Amsterdam/Brussel.
- SAUER F. 1982. *Landvogels van Europa*. H.J.W. Becht's Uitgeversmaatschappij B.V. Amsterdam.
- TAAPKEN J., VAN DEN HOORN D.A.C. 1977. *Trekvogels*. Inmerc B.V. Wormerveer.
- VERHEYEN R. 1948. *De Zangvogels van België*. 2de deel. Vermogen Koninklijk Natuurhistorisch Museum België, Brussel.
- VERHEYEN R.K. 1967. *Oologica Belgica*. Vermogen Koninklijk Belgisch Instituut Natuurwetenschappen, Brussel.

J.Jacobs, Bosstraat 79, 3598 Bocholt

OVER DE BETEKENIS VAN HET ZEEIJS VOOR DE BIOLOGIE VAN DE IJSBEER, MET EEN NOTA OVER DE RELATIE ESKIMO-IJSBEER.

L. BEYENS EN F. VAN DE VELDE

Confrontaties met Ijsberen roepen bij mensen een zekere animo op, gaande van opgewonden vreugde tot ernstige bezorgdheid. De intensiteit en de aard van deze emoties hangen groten-deels af van de afstand tussen het dier en de waarnemer en de mate van beschutting. Tijdens onze verblijven in het Noordpoolgebied hebben we zelf het niet altijd onverdeelde genoegen gehad deze dieren te ontmoeten. We hebben zelf gans het gamma van deze gemoeds-toestanden doorlopen en daar een gezond respect voor dit dier van overgehouden. Maar bovenal zijn we erg nieuwsgierig geworden naar het eigenlijke wezen van dit fascinerende dier.

Het toenemende toerisme naar het Noordpoolgebied maakt dat steeds meer mensen de kans krijgen een Ijsbeer in de natuur te observeren. Het leek ons daarom interessant even enkele minder gekende aspecten van de biologie van dit dier toe te lichten, welke doorgaans niet aan bod komen in de steeds talrijker wordende TV-documentaires over de Arctis.

Vermits zowel de Eskimo als de Ijsbeer aan de top staan van een voedselpiramide, en daarbij eenzelfde prooi, de zeehond, najagen, hoeft het ons niet te verbazen dat de Ijsbeer een bijzondere plaats inneemt in het wereldbeeld van de Eskimo's. In het kort worden ook enkele aspecten over deze relatie aangehaald.

EVOLUTIE

De afstammingsgeschiedenis van de Ijsbeer is nog steeds een probleem waarover de meningen verschillen, en het feit dat er slechts weinig fossiele vondsten bekend zijn, is een ernstige belemmering voor het opstellen van een sluitende hypothese. Het meest aanvaard is de theorie dat er vermoedelijk een isolatie heeft plaatsgegrepen van bepaalde populaties van Bruine Beren tijdens de Elster - (350.000 - 250.000) of Sallienijstijd (200.000 - 100.000 jaar geleden). Onderlinge uitwisseling van genetisch

Beer nabij het onderzoeksstation te Kapp Lee, Edgeoya. Augustus 1985.

Foto: L.Beyens

materiaal hield dus op, en een onafhankelijke nieuwe soort kon zich ontwikkelen.

Een aantal milieufactoren moeten evenwel geleid hebben tot de ontwikkeling van een werkelijk carnivore soort, uniek onder de beren, en het volgende scenario, dat evenwel nog enige problemen geeft, wordt wel eens vooropgesteld (volgens Verescagin, geciteerd in Randa, 1986). Tijdens de zomer zouden de voorlopers van de Ijsbeer zich gevoed hebben met o.m. kadavers of zieke zeezoogdieren die aanspoelden op de arctische kusten. Zulk een voedselbron verdween evenwel in de winter wanneer deze zeeën geheel bevroren. Deze verandering zou een determinerende factor geweest zijn om te evolueren van aaseter tot een actief jagend dier dat zijn voedsel moet vangen op het zeeijs. Zonder dat zeeijs zouden er nu geen Ijsberen bestaan. Deze soortvorming gebeurde dus wellicht in de perifere zones van de Arctische Oceaan, met als vermoedelijke kerngebieden de Canadese Archipel, de Beringzee en de noordelijke Atlantische Oceaan. Kurtén (1964) houdt het evenwel bij een euraziatische oorsprong.

Tijdens die ijstijden was de zeespiegel lager dan tegenwoordig, zodat sedimenten die mogelijk interessant fossiel materiaal bevatten zich nu onder de huidige zeespiegel bevinden, hetgeen wellicht ook de zeldzaamheid van pleistocene ijsbeeffossielen kan verklaren. Zulke fossielen, daterend uit het IJstijdperk, zijn bekend uit o.m. Hamburg, waar een schedel werd opgegraven samen met walrusbeenderen uit een sediment, afgezet in de Weichselijstijd (80.000 – 10.000 jaar geleden), en het Yamalschiereiland (Rusland), hier in gezelschap van Mammoet, Rendier en Wolharige Neushoorn. Een belangrijke vondst, uit een tussenijstijd, is deze van Kew Bridge (G.B.), omdat daaruit af te leiden viel dat het een reusachtig exemplaar betrof, wat de hypothese zou steunen dat de Ijsbeer kleiner zou zijn geworden van het Pleistoceen tot nu (Kurtén, 1964, Randa, 1986).

FLUCTUATIES IN HET DRIJFIJS EN ZONNEVLEKKEN

Het drijfijjs dat met de koude Oostgroenlandstroom meegevoerd wordt en in de zomerperiode heel wat stroken met open water vertoont, is een belangrijk biotoop voor de Ringelrob en de Ijsbeer. Klimaatsfluctuaties die zich weerspiegelen in de bewegingen van het pakijs zullen, zij het dan ook indirect, hun invloed uitoefenen op het voorkomen van de

Ijsbeer.

De Deen C. Vibe heeft de relatie tussen de cyclus van de zonnevlekken, en de drijfijsbewegingen bestudeerd. Zonnevlekken zijn donkere gebieden in het oppervlak van de zon, die om de elf jaar nagenoeg alle verdwijnen, om tijdens de volgende 11 jaar terug op te treden. Er is een relatie tussen het voorkomen van deze zonnevlekken en klimaatschommelingen.

Vibe (1967) haalde zijn gegevens over het voorkomen van de Ijsbeer in Groenland vnl. uit de boekhouding van de Koninklijke Groenlandse Handelsmaatschappij, waar nauwkeurig werd bijgehouden hoeveel pelzen er geruild of gekocht werden van de Eskimo's.

De gegevens voor Zuidwest-Groenland toonden aan dat voor de periode tussen 1870 en 1930 daar telkens meer Ijsberen gerapporteerd werden wanneer er een minimale zonnevlekkenactiviteit was en omgekeerd. Deze zonnevlekkenactiviteit oefent blijkbaar een invloed uit op de snelheid waarmee de drijvende ijsmassa's zich verplaatsen. In tijden met geringe zonnevlekkenactiviteit beweegt het Oost-Groenlandse drijfijjs zich snel zodat zowel de Ringelrobben als de Ijsberen uit Oost-Groenland weggetransporteerd worden naar Zuidwest-Groenland toe. Het gevolg was een goede jacht voor de inboorlingen in het zuidwesten, maar soms ook bittere hongersnood bij de Eskimo's in het Angmagssalikgebied (Oost-Groenland), wanneer de voor hen zo belangrijke Ringelrobben erg zeldzaam waren geworden.

Zeeijs : het biotoop van de Ijsbeer. Zeeijs is echter een te vage term, er bestaan immers tientallen verschillende soorten zeeijs, elk met een eigen benaming. Niet alle soorten zeeijs vormen een geschikt milieu voor de Ijsbeer.

Jones Sound, N.W.T., Canada is een gebied waar Ijsberen redelijk talrijk zijn. Juli 1987.

DRIJFIJS EN DE SOCIALE STRUCTUUR VAN DE POPULATIE

Het veranderlijk karakter van het zeeijs is volgens Ramsay en Stirling (1986) de determinerende factor geweest voor de sociale structuur en de paringsgewoonten bij de IJsbeer. Het verspreidingspatroon van zijn hoofdprooien, de Ringelrob, en de Baardrob, verandert nl. met de toestand van het ijs, zodat beren dikwijls behoorlijke afstanden moeten afleggen op zoek naar zeehonden. Een gevolg hiervan is het ontbreken van een gevestigd territorium, zodat er ook weinig gelegenheid is om een sociale hiërarchie op te bouwen. Rivaliserende mannetjes kennen dus mekaars vechtcapaciteiten niet, en bij de competitie om de gunsten van een wijfje zijn er dan ook dikwijls bloedige gevechten. Dit verklaart waarom zoveel mannelijke beren littekens hebben. Zulk een directe fysieke agressie zou, nog steeds volgens dezelfde auteurs, een minder frequent verschijnsel zijn in de dierenwereld. Verder bleek uit het onderzoek dat adulte mannetjes en eenzame vrouwtjes op een gelijkaardige wijze over het zeeijs verspreid zijn, waardoor wellicht ook de kans op dergelijk competitief treffen verlaagd wordt. Zelden worden dan ook groepen beren op het drijfijis aangetroffen. Dit gebeurt wel meer op het landvast

Jonge Ringelrob op het strand nabij Kapp Lee (Edgeoya, Zuidoost Svalbard). Ringelrobben zijn meestal de belangrijkste voedselbron voor de IJsbeer. Augustus 1984.

ijs, daar waar hogere zeehondconcentratie optreden, zoals bv. op de Kongs Karls eilanden (Larsen, 1986).

MODERNE TECHNOLOGIE EN ZEEIJS

De laatste jaren is er een aanzienlijke toename van de oliebooractiviteiten in de Beaufort Zee. De boorinstallaties bevinden zich op kunstmatige eilanden, boorschepen, of speciaal ontworpen conische constructies. In het kader van milieustudies ondernomen om de mogelijke impact van zulke menselijke activiteiten op het ecosysteem te evalueren (Beaufort Environmental Monitoring Project) werd ook onderzoek verricht naar de relatie IJsbeer-boorstation (Stirling, 1988). Het blijkt dat in de winter IJsberen aangetrokken worden door deze offshore boorinstallaties, en wel om twee redenen. Het zijn vooreerst nieuwsgierige dieren, geneigd om elk vreemd object of onbekende reuk aan een nader onderzoek te onderwerpen. Belangrijker is evenwel dat de aanwezigheid van deze stationaire boorinstallaties kan resulteren in lokale veranderingen in het zeeijs-biotop. Het pakijis drijft met een snelheid van 3 tot 13 km per dag langs deze stations, waardoor er stroomafwaarts, in het zog, van deze installaties min of meer grote open waterstroken ontstaan. In de herfst en vroege winter zijn zulke open waterstroken (leads) overal aan te treffen, omdat het jonge ijs dun is en gemakkelijk gebroken kan worden door wind en stromingen. Het eenjarig ijs bereikt zijn maximale dikte echter in maart-april, en bij rustig weer zijn alle leads terug dichtgevroren, behalve de kunstmatige achter de boorinstallaties. Zeehonden blijken nu zulke open water plaatsen op te zoeken omdat ze er gemakkelijker kunnen ademen. Deze grote lokale densiteit aan zeehonden is uiteraard erg attractief voor de IJsbeer, die daar in de late winter een geschikt jachtgebied aantreft. Nog steeds volgens dezelfde auteurs hebben echter deze positieve ervaringen vermoedelijk tot gevolg dat deze beren later vlugger zulke installaties zullen bezoeken, hetgeen dan natuurlijk weer de kans verhoogt op een conflictsituatie tussen de IJsbeer en het personeel van het boorstation.

Dit kan dat uiteindelijk resulteren in het afschot van het dier : zo werden er 4 beren gedood in 5 jaar tijd. Het is onwaarschijnlijk dat dit zou leiden tot een afname van de populatie, en wanneer het afschieten gebeurde door de Eskimo,

belast met de berenwacht, werd getracht het dier op te nemen in het jaarlijkse toegestane quotum van het dorp waar de jager woont. Maar een toename van dit aantal afgeschoten dieren zou volgens Stirling wellicht een gevaar kunnen opleveren voor de instandhouding van deze populatie, zeker omdat het huidige quotum (97 dieren) reeds dicht bij het maximale toelaatbare ligt.

IJSBEER EN ESKIMO

Als men een Eskimo hoort spreken over de Ijsbeer dan is het altijd met veel ontzag. Nanuk ersinartoraalu. De eerbied, de bewondering en schrik waarmee ze over de beer vertellen of spreken doet het beest bijna als een superwezen in de legenden leven.

Ze zullen beginnen te vertellen over die of die heel bijzondere, of in geheel bijzondere omstandigheden gedane jacht. Ze zullen die of die oude of nieuwere geschiedenis opdissen waar die of die, gekwetst, gebeten of verminkt, er toch zegevierend is uit gekomen.

Men is soms geneigd te denken dat ze vrijwillig de beer zo hoog in de wolken opheffen, om dan als in tegenstelling zichzelf te verheffen als zijnde nog bekwaam, slimmer en behendiger omdat ze zulk een tegenstrever kunnen overmannen en neerleggen.

Hoeveel Eskimo's hebben de beer niet met het blote mes aangevallen, naar hem toelopende met vooruitgestoken voorarm, de pols en hand naar zich toe gericht en ingeplooid, omdat de open muil van de beer die voorarm lengte niet kan overbruggen – zijn open muil is er te kort voor – en dan tegelijkertijd het mes door het oog en de oogholte in de hersens te duwen, en zoals een Spaanse toreador links of rechts terzijde springend naargelang het een wijfje of een mannetjesbeer is.

Hoeveel ook hebben die of andere zware roekeloosheden met diepe wonden overleefd of niet. Die littekens zijn dan ook 's lands hoogste eretekens waarmee ze terecht het hoofd hoog houden.

Ze beweren ook nog dat ze de manier van jagen aan de luchtgaten van de zeehond, mutatis mutandis, van Mijnheer de Beer afgekeken en/of geleerd hebben.

De Ijsbeer staat in hun maatschappij van jagersleven op het hoogste trapje. Hij boezemt hen in hun uitingen ontzag, eerbied en schrik in.

Foto: L.Beyens

Maar als men ze daadwerkelijk met een beer bezig ziet, dan krijgt men de indruk dat ze toch in de niet al te nederige stemming verkeren van "ik kan u de baas".

Jonge Poolvos. Deze soort volgt 's winters de Ijsbeer dikwijls op het ijs, en poogt dan een hapje mee te pikken van de restanten van diens maaltijd. Raaf en Ivoormeeuw doen dit trouwens ook. Kapp Lee, Edgeoya, Augustus 1985.

Referenties

KURTEN, B. 1964 The evolution of the Polar Bear, *Ursus maritimus* Phipps. *Acta Zoologica Fennica* 108 : 1-30.

LARSEN, T. 1986. Population biology of the Polar Bear (*Ursus maritimus*) in the Svalbard area. *Skrifter Norsk Polarinstitut* 184 : 1-55.

RAMSAY, M. and STIRLING, I. 1986. On the mating system of polar bears. *Can. J. Zool.* 64 : 2142 - 2151.

RANDA, V. 1986. *L'ours polaire et les Inuit*. Selaf (Ethnoscience 2), Paris, XVIII-324p.

STIRLING, I. 1988. Attraction of polar bears *Ursus maritimus* to off-shore drilling sites in the Beaufort Sea. *Polar Record* 24 (148) : 1-8.

Dr. Louis Beyens, Leerstoel Plantkunde, RUCA,
Groenenborgerlaan 171, 2020 Antwerpen;
Belgian Polar Exploration Society vzw,
Emblemseweg 17, 2250 Broechem
Pater Franz van de Velde, O.M.I., Bakkerstraat 40,
9259 Moortzele.

Foto: L.Beyens

Wijfje met jong van ong. 18 maanden.

Foto: L.Beyens

SPRINKHANEN IN DE BRUSSELSE AGGLOMERATIE

H. Devriese

INLEIDING

Sprinkhanen zijn insecten die bij uitstek graslanden en moerassen in natuurgebieden bewonen. Op zulke plaatsen werd reeds heel wat onderzoek gewijd aan hun verspreiding, levenswijze en populatiedichtheid. In eerder marginale omstandigheden, zoals in stedelijke gebieden, komen evenwel ook sprinkhanen voor en hun studie levert interessante bijdragen op voor de kennis van biotoopkeuze en verspreidingspatroon van deze diergroep. Dit artikel vormt een samenvatting van tien jaar onderzoek door de auteur in Brussel en omgeving.

MATERIAAL EN METHODE

Het grootste gedeelte van de in dit artikel vermelde informatie is afkomstig van vele tientallen excursies in de Brusselse agglomeratie. Het merendeel van de gebieden waren graslanden en braakliggende terreinen, waar de kans op het waarnemen van de sprinkhanen redelijkerwijze het grootst is. Op elke plaats werden alle aanwezige soorten genoteerd; op vele plaatsen werden ook enkele dieren gevangen, maar doorgaans konden de soorten op het gehoor gedetermineerd worden. Aanvullende gegevens zijn afkomstig uit de insectenverzameling van de studenten van de Faculté de Sciences Agronomiques de l'Etat te Gembloux. Voor de vergelijking met de vroegere soortensamenstelling en verspreiding van de sprinkhanen in Brussel was de verzameling van het Koninklijk Belgisch Instituut voor Natuurwetenschappen te Brussel van groot nut. Zij bevat vooral materiaal van het einde van vorige eeuw. Ook de entomologische literatuur leverde nog verscheidene oude gegevens op (cfr. DEVRIESE, 1988). Alle gegevens werden cartografisch verwerkt en geanalyseerd a.d.h. van recente en oude topografische kaarten en van bodemkaarten.

De Grote Groene Sabelsprinkhaan (*Tettigonia viridissima*) is in de omgeving van Brussel een cultuurvolger

Foto Hilda De Coninck

DE FAUNA VAN BRUSSEL EN OMGEVING

In totaal werden zeventien soorten sprinkhanen en krekels waargenomen in de Brusselse agglomeratie. De laatste 10 jaar is dat aantal evenwel teruggevallen op twaalf. In vergelijking met de totale fauna van België (50 soorten; Devriese, 1988 :9-11) lijkt dit aantal eerder bescheiden, maar slechts weinig streken in België herbergen meer dan twintig soorten (de Kempen, de valleien van de Maas en haar bijrivieren en de Lorraine). In de omgeving van Brussel ontbreken vooral de soorten van droge, lichte gronden, zoals *Omocestus*, *Stenobothrus* en *Myrmeleotettix*.

Volgende soorten werden aangetroffen (soorten met een asterisk werden na 1975 evenwel niet meer waargenomen) :

Familie TETTIGONIIDAE (Sabelsprinkhanen)

Leptophyes punctatissima (BOSC, 1792)
Struiksprinkhaan
Meconema thalassinum (DEGEER, 1773)
Boomsprinkhaan
Conocephalus dorsalis (LATREILLE, 1804)
Gewoon Spitskopje
Tettigonia viridissima (LINNAEUS, 1758)
Grote Groene Sabelsprinkhaan
Decticus verrucivorus (LINNAEUS, 1758)*
Wrattenbijter
Pholidoptera griseoptera (DEGEER, 1773)
Bramesprinkhaan

Familie GRYLLIDAE (Krekels)

Gryllus campestris (LINNAEUS, 1758)*
Veldkrekkel
Acheta domesticus (LINNAEUS, 1758)
Huiskrekkel

Familie GRYLLOTALPIDAE (Veenmollen)

Gryllotalpa gryllotalpa (LINNAEUS, 1758)*
Veenmol

Familie TETRIGIDAE (Doornsprinkhanen)

Tetrix undulata (SOWERBY, 1806) Gewoon
Doortje
Tetrix tenuicornis (SAHLBERG, 1893)
Kalkdoortje
Tetrix subulata (LINNAEUS, 1758)
Zeggedoortje

Familie ACRIDIDAE (Veldsprinkhanen)

Mecostethus grossus (LINNAEUS, 1758)*
Moerassprinkhaan
Chorthippus brunneus (THUNBERG, 1815)
Bruine Sprinkhaan
Chorthippus biguttulus (LINNAEUS, 1758)
Ratelaar
Chorthippus parallelus (ZETTERSTEDT, 1821) Krasser
Chorthippus montanus (CHARPENTIER, 1825)* Zomersprinkhaan

TWEE STERK BEDREIGDE SOORTEN

Reeds in vorige eeuw waren er op de droge graslanden op zandgrond op de rechteroever van de Zenne slechts weinig soorten sprinkhanen en krekels te vinden, vooral in vergelijking met soortgelijke graslanden in de Kempen. De bekende Veldkrekkel was plaatselijk te vinden in droge graslanden te Jette, Vorst, Sint-Gillis, Oudergem, Bosvoorde en nabij Ter Kameren (Devriese, 1988 : 27), maar op al deze plaatsen is de soort reeds minstens vijftig jaar geleden verdwenen, ten gevolge van de uitbreiding van de stad. Ook het Kalkdoortje onderging hetzelfde lot. Nochtans heeft een kleine populatie van deze soort stand weten te houden te Watermaal, op een klein, braakliggend terrein naast een metrostation. Een derde soort die in de droge graslanden voorkomt, de Ratelaar, zo genoemd naar zijn ratelend geluid, verdween op alle uit vorige eeuw bekende vindplaatsen, maar heeft dank zij de uitbreiding van het spoorwegnet zich opnieuw kunnen vestigen op andere plaatsen. Enkel de Bruine Sprinkhaan blijft nog vrij algemeen aanwezig op drogere graslanden, die in en om de agglomeratie te vinden zijn.

Een tweede biotoop dat het grootste deel van zijn fauna heeft zien verdwijnen, zijn de moerasen, waaraan Brussel eens erg rijk was. Weliswaar waren heel wat soorten reeds in de vorige eeuw uiterst zeldzaam, Wrattenbijter, Moeras- en Zompsprinkhaan, maar de overblijvende gebieden zijn zo verruigd, dat er slechts af en toe nog sprinkhanen worden aangetroffen (Ganshoren, Watermaal, Woluwe, e.a.).

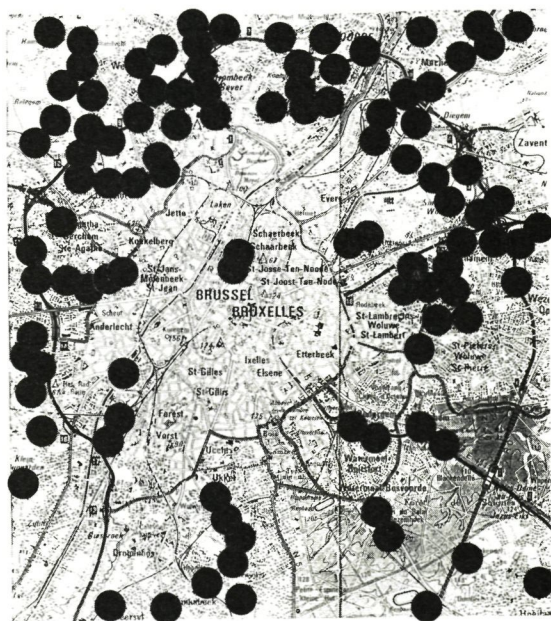
DE INVLOED VAN DE OPRUKKENDE STAD

De verst van Brussel gelegen gebieden, waar de landbouw nog overheersend is, zien hun inwonertal gestaag aangroeien met stedelingen die de stad zijn ontvlucht. Die gebieden liggen momenteel op de linkeroever van de Zenne op ongeveer 8 tot 10 kilometer van het centrum van Brussel (Neerpede, Dilbeek, Relegem, Hamme, Brussegem, Grimbergen); op de rechteroever, die reeds veel vroeger verstedelijkte en waar het Zoniënwood een barrière vormt voor de uitbreiding van de stad, liggen deze gebieden verderaf, tussen 12 en 30 kilometer van de stad (Melsbroek, Everberg, Moorsel, Rosières, Alsemberg e.a.). De sprinkhanenfauna in deze streken is

geconcentreerd in de beekvalleien en op de veel schaarser voorkomende braakliggende gronden (oude zandgroeven en steenbakkerijen, heide, kasteeldomeinen). Kenmerkend is ook het lintvormig patroon van de verspreiding van de Krasser, de meest algemene Belgische sprinkhanensoort, die vooral langs wegganten en in hooilanden voorkomt.

De belangrijkste wijziging in het grondgebruik en bijgevolg in de fauna en flora vinden we niet aan de rand van de stad, maar enkele kilometers verderaf, waar autosnelwegen en andere grote wegen worden aangelegd. Hierdoor komen grote oppervlakten vroegere landbouwgrond op het tracé van de weg braak te liggen. Binnen de kortste keren raken zij begroeid, achtereenvolgens met een pioniervegetatie van het Raketverbond (*Sisymbrium*) of het Wegdistelverbond (*Onopordion*), later gevolgd door ruigtekruidenvegetaties van het Klissenverbond (*Arction*) of het Glanshaververbond (*Arrhenatherion*). Deze vegetaties worden zeer snel gekoloniseerd door nagenoeg alle sprinkhanensoorten uit de omgeving en zij herbergen dan ook niet zelden vijf tot acht soorten, vooral wanneer er een beekje door het gebied loopt. In de omgeving van Brussel vinden we zulke gebieden te Jette-Ganshoren (7 soorten), te Ukkel en te Strombeek-Bever (6 soorten), Sint-Lambrechts-Woluwe (5 soorten), en te Sint-Jans-Molenbeek (4 soorten). Ze liggen vijf tot acht kilometer van de stad langs spoorwegen, autosnelwegen en belangrijke wegen.

Typisch voor de omgeving van Brussel zijn ook de vele verlaten zandgroeven en steenbakkerijen. Zij bevinden zich hoofdzakelijk in het noorden en nemen soms zeer grote oppervlakten in. Naast de gewone soorten zoals Krasser, Bruine Sprinkhaan, Grote Groene Sabelsprinkhaan en Bramesprinkhaan vinden we er verrassend genoeg ook een typische moerassoort, het Gewoon Spitskopje. Deze kleine Sabelsprinkhaan was tot voor kort slechts éénmaal in de omgeving van Brussel waargenomen. Nu komt de soort echter op meer dan vijftien plaatsen voor en dikwijls in grote aantallen. Kenmerkend voor de vindplaatsen is dat het allemaal oude zandgroeven (Neder-Over-Heembeek, Haren) of steenbakkerijen (Molenbeek, Woluwe, Evere) zijn, die nu braak liggen of omgezet zijn in volkstuintjes. Blijkbaar is de vochtigheid van deze gebieden voldoende groot wegens de gewijzigde bodemstructuur (afgraven of omwoelen van de bovenste grondlaag), anders is het niet te verklaren dat de soort er zo goed gedijt. Daarnaast komt de soort nog voor in de beekvalleien

Verspreiding van de Krasser (*Chorthippus parallelus*). Typisch is het ontbreken van alle soorten sprinkhaan in het stadscentrum

in natte hooilanden en moerassen, waar ze vermoedelijk vroeger over het hoofd werden gezien. Met het verder uitbreiden van de stad worden alle grote, braakliggende terreinen stilaan omgezet in woonwijken, industrieterreinen, parken, parkings of commerciële en recreatiecentra. De door de sprinkhanen bewoonde gebieden raken van elkaar versnipperd, waardoor spoedig ook enkele soorten verdwijnen, zoals de Bramesprinkhaan. Op de duur blijven nog enkele geïsoleerde snippers grasland en ruigte over, temidden van de stad. Dikwijls houden hier nog de Krasser, Bruine Sprinkhaan, Grote Groene Sabelsprinkhaan en soms Gewoon Spitskopje en een *Tetrix*-soort stand, zoals op het Tornadoiveld te Evere, aan de Visserijen van de Watermaal, aan de oostrand van het Boudewijnpark te Jette of aan de Heizel te Laken.

Uiteindelijk verdwijnen ook de laatste sprinkhanensoorten, wanneer de braakliggende gronden helemaal overschaduwde raken door de omliggende gebouwen of overwoekerd door struikgewas. Opmerkelijk is ook het feit dat de vele Brusselse parken geen sprinkhanen als bewoners hebben, op de Boomsprinkhaan na, die in de kruin van grote bomen leeft, maar zelden

wordt waargenomen wegens zijn nachtelijke levenswijze.

DOOR DE MENS GECEEERDE BIOTOPEN

Voor al aan de rand van de stad creëert men een aantal nieuwe biotopen voor de sprinkhanen. Naast de reeds eerder genoemde zandgroeven en verlaten steenbakkerijen zijn autowegen een goed voorbeeld. Meestal hebben zij bermen waarop gras ingezaaid werd, alhoewel in de omgeving van Brussel nu ook steeds meer struiken worden aangeplant. De alomtegenwoordige soort is hier de Krasser, vergezeld van de Bruine Sprinkhaan, van de Ratelaar (op zand) en van de Grote Groene Sabelsprinkhaan die zich in de leemstreek werkelijk gedraagt als een cultuurvolger.

Tijdens dit onderzoek kon maar weinig aandacht besteed worden aan de fauna van de spoorwegbermen, die elders erg rijk is en onder meer bewoond wordt door de Blauwvleugel (*Oedipoda caerulescens*). In de omgeving van Brussel blijkt dit biotoop arm aan soorten te zijn, wat misschien te wijten is aan het feit dat er nergens in de omgeving verwante biotopen zijn (duinen, rotspartijen en kalkgraslanden), van waaruit de spoorwegbergmen gekoloniseerd kunnen worden. De sprinkhanenfauna bestaat hier terug uit Krasser, Bruine Sprinkhaan, Ratelaar, Grote Groene Sabelsprinkhaan, Bramesprinkhaan en het Zeggedoorntje. Zelden komen echter alle soorten tegelijk voor: de Bramesprinkhaan komt alleen buiten de stad voor waar bramen en brandnetels groeien, terwijl het Zeggedoorntje een moerassoort is die enkel te vinden is op oude bermen waar permanent kleine plassen water blijven staan. De Ratelaar komt in de omgeving nog enkel op en nabij spoorwegen

De volkstuintjes van het Tornadoiveld te Evere op een voormalige steenbakkerij, waar het Spitskopje voorkomt

Foto Hilda De Coninck

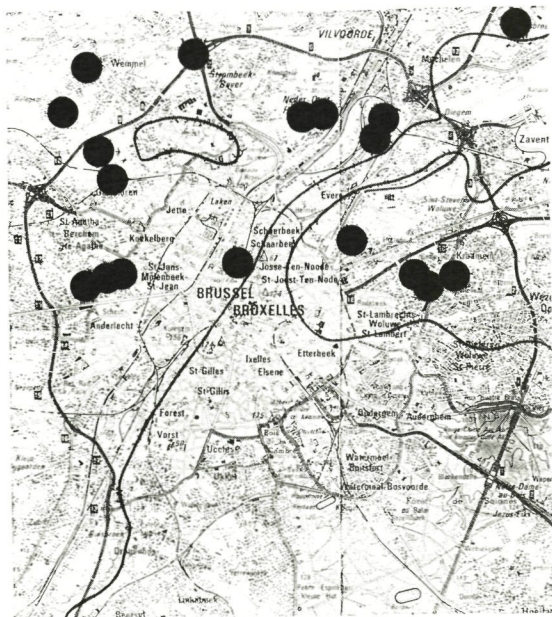
Naast het CCN (Noordstation) komen drie soorten sprinkhanen voor, die dit gebied temidden van de stad gedurende de laatste twintig jaar hebben gekoloniseerd

Foto Hilda De Coninck

voor, omdat de soort sterk waterminnend is. Van de inheemse sprinkhanen en krekels is enkel de Huiskrekel aan woningen en bedrijfsgebouwen gebonden, maar deze soort komt meer in kleine dorpen voor dan in de stad. Ook de Veenmol is geen echte stadsbewoner. Momenteel beschikken wij nog niet over nauwkeurige recente gegevens over het voorkomen in de omgeving van Brussel.

IN DE STAD ZIJN SPRINKHANEN EILANDBEWONERS

De natuur in de stad is erg versnipperd en geïsoleerd en wordt daarom vaak vergeleken met eilanden (HOEHNE, 1981 : 41). Voor de kennis van de dynamiek van de fauna en flora van de natuur in de stad maakt men dan ook regelmatig gebruik van de resultaten van de studie van eilanden. Eén van die resultaten is gekend onder de naam "eilandentheorie". Volgens deze theorie herbergt een eiland minder soorten planten en dieren dan een gebied van gelijke oppervlakte op het continent (GORMAN, 1979 : 22). Daarenboven zal het aantal soorten nog afnemen naargelang het eiland verder van het continent ligt en van jongere ouderdom is. Deze vaststelling is het gevolg van het feit dat er meer soorten uitsterven op het eiland dan er nieuwe vanuit het continent het eiland koloniseren. Om deze theorie te kunnen toetsen, dient men wel een onderscheid te maken tussen wat men zou kunnen noemen: "continentale eilanden" en "vulkanische eilanden". De eerste groep vormen eens een deel van het vasteland, maar zijn afgescheiden geraakt, tesamen met de toen aanwezige fauna en flora. Vulkanische eilanden daarentegen zijn plotseling uit het niet ontstaan,

Verspreiding van het Spitskopje (*Conocephalus dorsalis*)

en hun fauna en flora bestaat volledig uit koloniserende soorten. Vandaar dat de soortenrijkdom van continentale eilanden meestal groter is en dat alle soorten van vulkanische eilanden doorgaans tot een klein aantal planten- en dierenfamilies behoren (soms evenwel met zeer veel verschillende soorten, die dan wel allemaal teruggaan naar een gemeenschappelijke voorouder).

De snippers grasland en ruigte in de stad, die overgebleven zijn na de verkaveling en bebouwing van het platteland, kunnen vergeleken worden met continentale eilanden. In de omgeving van Brussel zijn deze gebieden tamelijk rijk aan sprinkhanensoorten, en er komen zowel langvleugelige als kortvleugelige soorten voor. Tot deze laatste categorie behoren o.m. Krasser, Bramesprinkhaan, Kalkdoortje en Gewoon Spitskopje. Maar ook sommige langvleugelige soorten, zoals de Ratelaar en in mindere mate de Grote Groene Sabelsprinkhaan, die niet zo'n goede vliegers zijn (de eerste soort heeft bijvoorbeeld nooit de Britse eilanden bereikt), blijven meestal beperkt tot de "continentale eilanden".

Gebieden die we als vulkanische eilanden kunnen beschouwen, zijn eerder zeldzaam in de stad. Men vindt ze enkel wanneer hele huis-

blokken worden afgebroken – meestal met het oog op grootse prestigeprojecten. Een typisch Brussels voorbeeld ervan is de Noordwijk op de grens van de gemeenten Schaarbeek, Brussel en Sint-Joost-ten-Node, waar een groot zaken-centrum gepland was, dat slechts voor een klein deel gerealiseerd werd. In de Noordwijk liggen nu verscheidene hectaren braakliggende grond te wachten op een nieuwe bestemming. Er werden hier drie soorten sprinkhanen aangetroffen, die de plaats in de loop van haar bijna twintigjarig bestaan gekoloniseerd moeten hebben, want de dichtsbijge gekende vindplaatsen liggen op ongeveer twee kilometer afstand. De eerste soort, de Bruine Sprinkhaan, staat bekend als een goede vlieger, die grote afstanden over zee kan overbruggen. De twee andere soorten zijn merkwaardigerwijze kortvleugelige soorten, die niet kunnen vliegen: de Krasser en het Gewoon Spitskopje. Op het eerste zicht zou men deze soorten hier niet verwachten, temeer daar de eerste soort er zelfs nooit in geslaagd iserland of de buiten de Britse kust gelegen eilanden te koloniseren. Toch is ze nagenoeg overal in de Noordwijk aanwezig; de tweede soort blijkt daarentegen inmiddels opnieuw uitgestorven te zijn wegens de nieuwe bouwwerken die aan de gang zijn.

De manier van koloniseren wordt evenwel al snel duidelijk wanneer we de populaties van beide soorten in de omgeving van Brussel nader bestuderen. Dan blijkt inmiddels dat er af en toe om nog niet goed begrepen redenen langvleugelige dieren te vinden zijn temidden van

Wijfje van de Krasser (*Chorthippus parallelus*)

Foto Hilda De Coninck

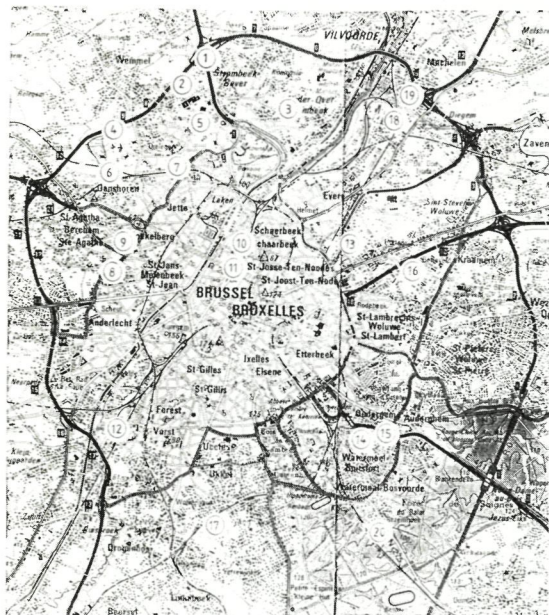
een hele populatie normale, kortvleugelige dieren. Dit fenomeen, dat slechts af en toe wordt waargenomen, is bekend bij nog meer dan tien andere soorten Europese sprinkhanen (Devriese, 1986 : 323). Vermoedelijk heeft het wat te maken met het plotseling optreden van ongunstige omstandigheden want men heeft vastgesteld dat het fenomeen soms bij verschillende soorten op dezelfde plaats voorkomt (Schmidt & Schlagbauer, 1965 : 643-668). Opvallend was ook dat in 1982 opvallend meer langvleugelige dieren van beide soorten voorkwamen in België dan in andere jaren. Feit is dat in de Noordwijk zowel van het Gewoon Spitskopje als van de Krasser, langvleugelige dieren bekend zijn, en dat zij de plaats waarschijnlijk op die manier hebben gekoloniseerd.

BESLUIT

Sprinkhanen, bij uitstek bewoners van graslanden, moerassen en schaars begroeide gronden, vinden in de stad slechts weinig geschikte biotopen. De reden hiervoor is tweemaal : vooreerst komen zij enkel voor op plaatsen die braak liggen en mijden zij alles wat netjes en goed onderhouden is; daarnaast kunnen zij enkel overleven op grotere percelen (doorgaans een kwart hectare of groter). In de binnenstad zijn zulke gebieden hoogst zeldzaam en slechts tijdelijk braakliggend, zodat het voorkomen van sprinkhanen er meestal efemer is. Aan de rand van de stad hebben zij meer kansen, merkwaardig genoeg dank zij twee niet zo fraaie kenmerken van de uitbreiding van Brussel : de grootschaligheid van de openbare werken en de vaak ondoordachte en onrealistische planning van de ruimtelijke ordening. Voor de droogteminnende sprinkhanensoorten zijn zowat alle kansen gemist : hun vindplaatsen gingen reeds verloren door de bouwrijver van de Brusselaars. De vochtminnende soorten houden beter stand. Het lijkt erop dat ze ook in de toekomst zullen voorkomen op die plaatsen waar de mens om een of andere reden nalaat een huis te bouwen, een voetbalveld aan te leggen of een bedrijf in te planten. In hun strijd om een sprietje gras worden ze echter steeds verder van het centrum van onze hoofdstad weggedrongen.

Vindplaatsen

1. Strombeek-Bever, Vallei van de Blijbeek en

Lokalisering van de geïnventariseerde gebieden in de omgeving van Brussel (zie tabel)

bermen van de autosnelweg Brussel-Boom (1979 en 1987).

2. Strombeek-Bever, Parking C. (1979).
3. Neder-Over-Heembeek, Braakliggende gronden aan de grens met Koningslo. (1982).
4. Jette. Omgeving Laarbeekbos en Ring. (1979 en 1982).
5. Laken. Nabij het planetarium. (1987)
6. Jette-Ganshoren. Vallei van de Molenbeek (Boudewijnpark). (1982).
7. Jette. Ostrand Boudewijnpark (1988).
8. Sint-Jans-Molenbeek. Ossegem. (1988).
9. Sint-Jans-Molenbeek. De Vergadering (1988).
10. Schaarbeek. Noordwijk. (1988).
11. Sint-Joost-ten-Node. Noordwijk (1988).
12. Anderlecht. Nabij het Station Vorst-Zuid. (1988)
13. Evere. Tornooiveld (1988).
14. Watermaal-Bosvoorde. Visserijen. (1988).
15. Watermaal-Bosvoorde. Metrostation Demey (1988).
16. Sint-Lambrechts-Woluwe. Braakliggende gronden tussen Woluwelaan en Cora. (1988).
17. Ukkel. Kauwberg en Frans Lyceum (1983 en 1987)
18. Haren. Industrierrein (1982).
19. Machelen. Berm Ring (1982)
20. Watermaal-Bosvoorde. Vorsterieplateau. (1987).

	(1)	(2)	(3)	C,PA	T,VI	C,BR	C,DO	P,GR	C,BI	T,UN	T,SU	T,TE	L,PU
--	-----	-----	-----	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------

LINKEROEVER

1, Strombeek-Bever	7	15	6	x	x	x	x	x				x	
2, Strombeek-Bever	7	25	3	x	x	x							
3, N,O,Heembeek	6	2	4	x	x		x	x					
4, Jette	6	20	4	x	x	x			x				
5, Laken	5,5	2	2	x		x							
6, Jette-Ganshoren	5	30	7	x	x	x	x	x		x			x
7, Jette	4	1/4	3	x	x	x							
8, S,J,Molenbeek	3,5	15	3	x	x		x						
9, S,J,Molenbeek	3,5	1	1	x									

ZENNEVALLEI

10, Schaarbeek	1,5	5	1	x									
11, Sint Joost T,N.	1	1,5	3	x	x	x							
12, Anderlecht	5	1	3	x	x				x				

RECHTEROEVER

13, Evere	4	3	3	x	x		x						
14, Watermaal	5,5	2	2	x							x		
15, Watermaal	5,5	1	3	x	x							x	
16, S,L,Woluwe	5,5	15	5	x	x	x	x	x					
17, Ukkel	6,5	40	6	x	x	x		x	x	x			
18, Haren	7	1	3	x		x	x						
19, Machelen	8	1	3	x	x					x			
20, Bosvoorde	8	25	3	x	x			x					

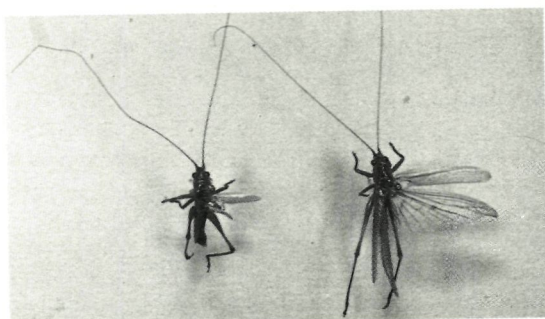
Totaal aantal vindplaatsen 20 15 10 7 7 3 2 2 1 1

Kolom (1) : afstand tot het centrum van Brussel (kilometer)

Kolom (2) : oppervlakte (in hectare)

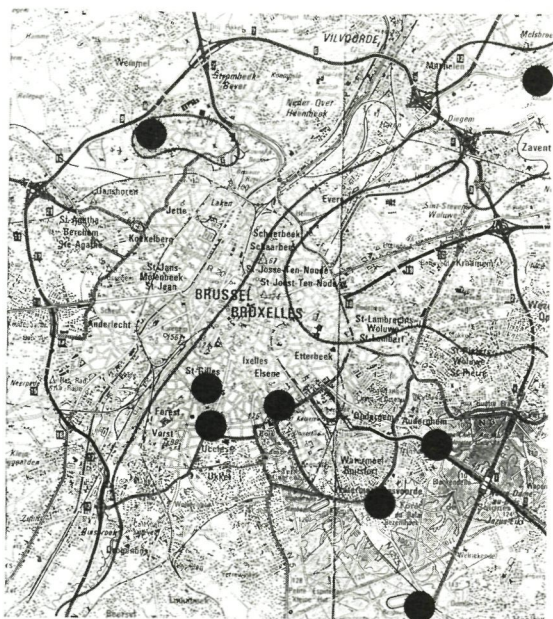
Kolom (3) : aantal soorten

C.PA = Chorthippus parallelus ; T.VI = Tettigonia viridissima ; C.BR = Chorthippus brunneus ; C.DO = Conocephalus dorsalis ; P.GR = Pholidoptera griseoaptera ; C.BI = Chorthippus biguttulus ; T.UN = Tetrix undulata ; T.SU = Tetrix subulata ; T.TE = Tetrix tenuicornis ; L.PU = Lepidophyes punctatissima

Het Spitskopje (Conocephalus dorsalis), komt meestal voor in een kortvleugelige vorm, maar soms ook in een langvleugelige, die zeer goed kan vliegen

Foto Frans Devriese

Verspreiding van de Veldkrekkel (*Gryllus campestris*). Alle vindplaatsen dateren van vóór 1950

LITERATUUR

DEVRIESE, H., 1988. *Saltatoria Belgica. Voorlopige verspreidingsatlas van de Sprinkhanen en Krekels van België*. Koninklijk Belgisch Instituut voor Natuurwetenschappen, Brussel. pp. 1-85, 53 kaarten.

GORMAN, M., 1979, *Island Ecology*. Outline Studies in Ecology. Chapman and Hall, London, pp.1-79.

HOEHNE, L., 1981, *The Groundlayer Vegetation of Forest Islands in an Urban-Suburban Matrix*. In: BURGESS, R. & SHARPE, D. (ed.). *Forest Island Dynamics in Man-Dominated Landscapes*. Ecological Studies 41. Springer, New York - Heidelberg - Berlin : 41-54.

Hendrik Devriese, De Ridderlaan 128,
1810 Wemmel

BOEKBESPREKING

LUCHTVERONTREINIGING EN GEZONDHEID

Zopas publiceerde de Bond Beter Leefmilieu het boek "Luchtverontreiniging en gezondheid", geschreven door Luc Hens.

In een eerste deel wordt luchtverontreiniging als oorzaak van ziekte afgewogen tegen andere ziekte-oorzaken.

Vele internationaal bestaande richtlijnen om de effecten van luchtverontreiniging te voorkomen, zijn gebaseerd op de kennis verworven tijdens acute perioden van luchtverontreiniging. Het tweede gedeelte van deze publikatie beschrijft enkele historisch-wetenschappelijk belangrijke episoden van acute luchtverontreiniging.

In een derde luik wordt ingegaan op bevolkingsonderzoek dat de belangrijke risicofactoren voor de gezondheid van de mens in de luchtverontreiniging opspoort. De invloed van roken en verschillen tussen stad en platteland worden bekeken.

Tenslotte biedt dit verhaal een evaluatie van de gezondheidkundige betekenis van de belangrijkste scheikundige stoffen die voor de luchtverontreiniging verantwoordelijk zijn.

Deze publikatie, die 90 blz. telt, kost 200 F (+30 F

verzendingskosten) en kan schriftelijk of telefonisch besteld worden bij de Bond Beter Leefmilieu, Luxemburgstraat 20 te 1040 Brussel, tel. 02/514 05 00.

NATUURBEHOUD IN ZAIRE

In het jongste PANDA-nummer (29) komt ditmaal de natuur in Zaïre uitgebreid aan bod. Het begint eigenlijk al in het voormalige Belgisch-Kongo vermits teruggeblikt wordt op 65 jaar natuurbehoud in dit Centraal-Afrikaanse land. Toelichting wordt gegeven bij de organisatie en de politiek van het Zaïrese Instituut voor Natuurbehoud, gevolgd door een bespreking van de 8 bestaande Nationale Parken en van de geplande nieuwe parken.

Vervolgens komen enkele concrete WWF-projecten ter sprake, (Virunga, en Garamba NP, en de oprichting van een beschermd gebied in het Ituri-oerwoud). Tot slot wordt aandacht besteed aan de bescherming van het regenwoud en de strijd tegen stroperij en illegale handel. Wie geen lid is van WWF, kan PANDA-nummers afzonderlijk kopen in de verschillende Pandawinkels in ons land.

ACTIVITEITENKALENDER

-v- = vertrek
-m- = mee te brengen
-l- = leiding
-e- = einde

JULI

1

Denderland. Beheerswerken in de Wellemeersen. -v- Café Den Hert, hoek Wellemeersenstraat en Stwg. op Ninove te Welle om 9 uur. -l- beheerswerkgroep. Contactpersoon: Gilbert Coene (053/66 37 44). -m- picknick, aangepaste kledij, laarzen. -e- 12 u. of 17 u. (naar keuze).

Mechelen. Werken in reservaat Mechelsbroek. -v- 9 u. ingang reservaat. -l- G. De Weerd. -e- 12.30 u.

Ninove-Geraardsbergen. Vleermuizenavond te Gaasbeek o.l.v. Alex Lefèvre (vleermuizenspecialist). 1ste deel: dia-voorstelling om 19.30 u. in de afspanning "Oud Gaasbeek" aan de ingang van het kasteeldomein. 2de deel: wandeling in het domein van Gaasbeek om 21 u. om met behulp van een 'bat-detector' de vleermuizensoorten te determineren. -e- rond 22.30 u.

2

Denderland. Maandelijkse Osbroekwandeling. -v- Cafetaria Osbroekstadion, Burg. Blancaertdreef (= zijstraat Parklaan) te Aalst: van 10 u. tot 12 u. -l- P. Tollenaar. -m- kijker, loep.

Denderland. Dagtrip krekengebied Assenede. Verplaatsing met particuliere wagens. -v- 9 u. station Aalst, 10.15 u. kerk Assenede. -l- P. Van den Bremt, bioloog. -m- picknick, wandelschoeisel. -e- 17 u. Assenede.

Hageland-Zuiderkempen. Fietstocht in het Hageland ± 40 km. -v- Dorpskerk Testelt 14 u., Spellenhut 14.15 u., Aldi Mannenberg 14.30 u. -l- R. de Fraine.

Nete en Aa. Herentals. Namiddagtocht naar het natuurreservaat "De Langdonken" te Herselt. -v- De Lindekens te Bouwel 12.30 u., Parking Klein Sas te Herentals 12.40 u., kerk v. Herselt om 13 u. -l- W. Van Berghen.

Netevallei. Planteninventarisatie kilometerhok D5 15 12 van de Goren te Bruggeneinde. -v- Kerk Hulshout om 9 u. -l- Plantenwerkgroep Lier o.l.v. André De Jonghe. -m- laarzen, determinatiegids, loep. -e- Kerk Hulshout om 17 u.

Voorkempen i.s.m. Br. Heide. Busuitstap naar St.-Pietersberg (Nl.-Limburg). -v- 8 u. toverfluit - Halle met mogelijkheid tot opstappen langs Turnhoutse baan tot Wijnegem. -l- JNM Prijs: 340 F (250 F jeugd) vóór 25 juni op PR. 000-0148034-12 van Wielewaal Halle-Kempen.

Waregem. Plantenwandeling: geneeskragtige en kruiden langsheen de oude spoorweg naar Waregem. Er wordt uitleg gegeven over de geneeskragtige werking van planten en over hun gebruik. -v- Oud station St. Eloois Vijve om 8.30 u. -l- L. Delmulle. -e- om 11.30 u.

4

Denderland. Grasseninitiatietocht in het Osbroek te Aalst. -v- 19 u. parking Burg. Blancaertdreef (= zijstraat Parklaan) te Aalst. -l- Werkgroep Bomen Park Osbroek. -m- flora's, loep, laarzen. -e- 22 u.

6

Gent. Plantenstreeptocht te Evergem Dorp en park. -v- Kerk van Evergem om 18.30 u. -l- J. Van Den Haute.

7

Netevallei. Neteling. Maandelijkse dia- en praatavond. Gezellige babbel tussen pot en pint. Aanvang: Lokaal Leopoldlei 81 (oude jongensschool) te Hallaar om 20 u.

8

Denderland. Beheerswerken in het Wielewaalreservaat Kravaalbos (vóór- en/of namiddag) te Meldert-Aalst. Contacteer vooraf de conservator: F. Van den Bergh, Dorpstr. 55, 9392 Meldert-Aalst, 052/35 64 29

Mechelen. Plantendeterminatie. -v- 14 u. uitgang NMBS-station Mechelen. -l- J. Peeters. -m- flora. -e- 17 u.

Noorderkempen. Inventarisatietocht "Den Aard" en "Kasteel Maxburg" te Meer door de plantenwerkgroep. Bijeenkomst aan de kerk te Meer. Inlichtingen: J. Pinseel, tel. nr. 03/667 44 82.

9

Antwerpen-Centrum. Rondzwerven in de omgeving van Westerlo (dagwandeling). -v- Kerk van Westerlo om 9.30 u. -l- K. Labens. -m- picknick.

Denderland. Beheerswerken in het Wielewaalreservaat Kravaalbos te Meldert-Aalst (vervolg van 08/07). Vóór-en/of namiddag. Contacteer vooraf de conservator F. Van den Bergh, Dorpstraat 55, 9392 Meldert-Aalst, 052/35 64 29.

Denderland. Streeptocht Werkgroep botanie: inventarisatie kilometerhok D4 42 34, Baardegem-Bareel. -v- 08.30 u.: parking stedelijk kerkhof, Leo de Béthunelaan te Aalst. -l- P. Van den Bremt en L. Annaert. -m- flora's, loep, laarzen. -e- 12 u.

Gent. Zomerwandeling door het Gentbos met de eerste paddestoelen. -v- Aan de ingang van het bos in de Motsenstraat te Merelbeke om 14 u. -l- F. Van Renterghem.

Klein-Brabant. Planteninventarisatie. -v- 9 u. aan het reservaat Orchis. -l- H. Mees, R. Segers.

Lier. Planteninitiatie De Elzen. -v- 14 u. station Lier. 14.15 u. kerk Kessel-dorp. -l- E. Verboven en N. Van Aerschot. -m- laarzen, loep, flora.

Netevallei. Kruiskensbergwandeling. Maandelijkse wandeling in en rond natuurgebied Kruiskensberg te Bevel. -v- Kapel Kruiskensberg om 14.30 u. -l- Chris Segaeert. -m- laarzen, verrekijker. -e- Parking om 11.45 u.

11

De Stern. Uilentocht. -v- Scheldebrug Eke-Semmerzake 20 u. -l- M. Van Beirs. -e- 23 u.

12

Brechtse Heide i.s.m. Voorkempen. Plantenuitstap langs Antitankkanaal te 's Gravenwezel. -v- 19 u. kerk 's Gravenwezel. -l- T. Arts.

13

Klein Brabant. Beheerswerken Orchis, maaien. Aanvang: 9 u. Orchis Boskant Bornem. -l- Conservator K. Grolus. -m- Laarzen.

14

Kortrijk. Vergadering V W G (Oude Dekenij St. Maartenskerkhof) zaal 4 te Kortrijk.

Klein-Brabant. Beheerswerken in het reservaat Orchis Maaien. -v- 9 u. aan het reservaat. -l- Info 03/889 79 03.

Lier. PWG. Omgeving derde Sas Grobbendonk inventarisatie km-hok C5 34 31. -v- 8 u. station Lier. 8.30 u. Café Lindekens. -l- A. De Jonghe. -m- knapzak, laarzen of stevig schoeisel, loep, flora. -e- 17.30 u. ter plaatse.

De Stern. Uilentoelt. -v- Scheldebrug Eke-Semmerzake 20 u. -l- M. Van Beirs - Kathleen De Coninck. -e- 22 u.

Westkust. Strand- en Duinenwandeling naar Bray-Dunes. -v- Koningsplein, De Panne, om 14 u. -l- R. Billiau. -m- kijker.

Antwerpen-Centrum. Fietstocht door de Noorderkempem (Heidepad) (39 km). Bijeenkomst Essen station om 10 u., alwaar fietsen te huur zijn aan 150 F. Bereikbaar per trein vanuit Antwerpen-Centraal. -v- om 9.22 u. - aankomst te Essen om 9.42 u. (huur fiets voor treinreizigers 100 F.) -l- R. Huysmans (voor huur van fiets contact met hem opnemen). -m- picknick. -e- 17 u.

Hageland-Zuiderkempem. Zomerwandeling in het hartje van de Kempen te Dessel. -v- Abdij Averbode 13 u. Kerk Engsbergen 13.15 u. -l- Florent Mangelschots.

Klein-Brabant. Hooien in Orchis. Telkens om 11 en 19 u. Gedurende ongeveer 1 uur. Info: 03/889 79 03

Netevalllei. Averegtenwandeling. Maandelijke wandeling in wandelbos De Averegten te Hallaar. -v- Grote parking - Boonmarkt - om 10 u. -l- D. Van Tricht. -m- laarzen, verrekijker. -e- Parking om 11.45 u.

Gent. Plantenstreeptocht langs Ringvaart en Nieuwe Kale. -v- Aan fabriek Bergougnaen, Brugse Steenweg om 18.30 u. -l- J. Van Den Haute.

Antwerpen-Zuid. Voormiddagwandeling naar "Oude Landen" te Ekeren. -v- Met eigen wagen om 8 u. a/h station van Oude-God of om 8.40 u. aan kasteel Veltwijck te Ekeren. Gidsen: G. en J. Bruers, -l- T. Wuyts, tel. 449 99 11 -m- stevige wandelschoenen en bij regenweer laarzen gewenst. -e- 12 u.

's Heerenbosch. Fietstocht - wegbermbeheer Buggenhout en omliggende gemeenten. -v- Buggenhout-station om 9.30 u. -l- Willy + Stefan. -m- picknick, flora, verrekijker, fiets. -e- 17 u.

Lier. Beheerswerken: trekken van berken in de Steenbeemden. -v- 14 u. Badhuis Emblem. -l- M. Vermuylen.

Merelbeke. Avondwandeling in het Liedersmeerspark. Bij goed weer zoeken we na het invallen van de duisternis glimwormen! -v- 20.30 u. parking vóór het EBES-onderstation in de Eikenmolenwijk. -l- G. De Meulemeester.

Klein Brabant. Bezoek nieuw natuurreservaat "De Plantenrijen", 't Hoogste Bornem. -v- 14 u. verkaveling Kraaihoeve van de St. Amandsestweg. nl. Reigerlaan. -l- Conservator De Wit Luc. -m- stevig schoeisel volstaat + verrekijker.

Netevalllei. Plantendeterminatie. Aan de hand van een loep, binoculair en determinatiesleutel trachten we de juiste benaming van een plant te weten te komen. -v- lokaal (Leopoldlei, 81 Hallaar) om 10 u. -l- Plantenwerkgroep. -m- determinatiegids, loep, planten. -e- Lokaal om 12 u.

Gent. Plantenstreeptocht rond Kasteel Kapellegoed. -v- Aan de kerk van Drongen om 18.30 u. -l- J. Van Den Haute.

Lier. Beheerswerken: trekken van berken. -v- 14 u. Badhuis Emblem. -l- M. Vermuylen.

Lier. PWG Vierselse heide - Grobbendonk. Inventarisatie km-hok C5 33 24. -v- 8.30 u. station Lier. 9 u. parking taverne De Kroon (Viersel). -l- A. De Jonghe. -m- knapzak, loep, flora. -e- 17.30 u. ter plaatse.

Zuid-Limburg. Wandeling op de St.-Pietersberg te Kanne o.l.v. J. Vandormael en H. Vertessen. -v- 14 u. dorpsplein - Kanne. -m- verrekijker.

AUGUSTUS

Aalter. Determineren van nachtvlinders in het Drongengoed. -v- Restaurant "de Pilken" baan Ursel-Knesselare om 22.30 u. -l- O. Van De Kerckhove - M. Van Opstaele.

Netevalllei. Neteling. Maandelijke dia- en praatavond. Gezellige babbel tussen pot en pint. Aanvang: Lokaal Leopoldlei, 81 (oude jongensschool) te Hallaar om 20 u.

Ninove-Geraardsbergen. Avondwandeling in de omgeving van de Lebeke. De streek wordt zowel op natuur als op historisch vlak onder deskundige uitleg van gidsen nader toegelicht. -v- aan de kerk van de Lebeke (Nederhasselt) om 18.30 u. -l- M. Lefèvre (historiek) en A. en R. D'homme. H. De Bisschop en E.H. P. Steps. -m- goed wandelschoeisel, vrienden en kennissen. -e- 22 u.

Antwerpen-Zuid. Fietstocht: Boomgaardpad - Diamantpad. De tocht zelf: 60 km, met aansluiting in Mortsel, Vremde, Mortsel ongeveer 67 km. -v- station van Oude-God om 9 u. -l- R. Vansevenant, Tel. 457 97 51. Gids: A. Sermens, Tel. 457 53 68.

Lier. Beheerswerken maaien Steenbeemden. -v- 9 - 14 u. Badhuis Emblem. -l- conservator.

en 6. Merelbeke. Werkweekend op het domein "Jalna" te Heure-en-Famenne. Gelieve contact op te nemen met G. De Meulemeester voor 30 juli 1989. -v- 8 u. te Merelbeke-Centrum.

Nationale Werkgroep Botanie. Zwinbosjes. -v- Parking van het Zwin te Knokke 9 u. -l- P. Lust. -m- flora's, loep, laarzen. -e- 17 u.

Antwerpen-Centrum. Wandeling in de omgeving van het Fort van Stabroek. -v- 13 u. Hoek van de baan Kapellen naar Putte en de weg naar Stabroek. -l- L. Van Hooydonck.

Denderland. Dag- en nachtvlinders en andere insecten langs de Durme te Hamme-Driegoten (samen met C.V.N.). -v- 14.30 u., oude Durmebrug "Mira" te Hamme. -l- H. Kinders. -m- wandelschoeisel, kijker, loep.

Denderland. Streeptocht Werkgroep botanie: inventarisatie kilometerhok E3 16 24 Mere-Haaltert (Gotegem). -v- 8.30 u. parking stedelijk kerkhof, Leo de Béthunelaan te Aalst. -l- P. Van den Brecht en L. Annaerts. -m- flora's, loep, laarzen. -e- 12 u.

Denderland. Maandelijke Osbroekwandeling. -v- Cafetaria Osbroekstadion, Burg. Blanckaertdreef (= zijstraat Parklaan) te Aalst om 10 u. -l- P. Van den Brecht. -m- kijker, loep. -e- 12 u.

Gent. Namiddagwandeling langs de watertjes rond Wachtebeke, Elboshoeve. -v- om 13.45 u. aan het schoolmuseum op het St. Pietersplein. -l- W. Sierens.

Lier. Beheerswerken: maaien Steenbeemden. -v- 9 u. - 14 u. Badhuis Emblem. -l- M. Vermuylen.

Netevalllei. Plantendeterminatie. Aan de hand van een loep, binoculair en determinatiesleutel trachten we de

juiste benaming van een plant te weten te komen. -v- lokaal (Leopoldlei, 81 Hallaar) om 10 u. -l- Plantenwerkgroep. -m- determinatiegids, loop, planten. -e- lokaal om 12 u.

Scheldeland. Plantenwandeling + determinatie. Hoe werken met plantengids. -v- Markt - Wetteren om 8.30 u. -l- W. Van Caneghem. -m- flora + plantengids, eventueel loop. -e- rond 12 u.

Turnhout. Geleide wandeling Weelde-Statie (Turnhout). -v- Ingang reservaat (Steenweg op Zondereigen) 14 u. -l- G. Loos en L. Van Gompel. -e- 17 u. (ter plaatse).

8

Gent. Plantenstreeptocht in de Scheldewelden. -v- Kerk van Zevegem om 18.30 u. -l- J. Van Den Haute.

9

Lier. Beheerswerken keren van hooi. -v- 19 u. Badhuis. -l- Conservator.

11

Lier. Beheerswerken: stoken. -v- 19 u. Badhuis. -l- Conservator.

De Stern. Wandeling door de Scheldevallei te Zevegem. -v- 19.30 u. Kerk Zevegem. -l- W. Galle. -e- 22.30 u.

12

Lier. Spinnentocht in de Steenbeemden en omstreken. Samenkomst om 9 u. en 14 u. aan het badhuis te Emblem. -l- B. Goethals. -e- 17 u.

Mechelen. Plantendeterminatie. -v- 14 u. uitgang NMBS-station Mechelen. -l- J. Peeters. -m- flora. -e- 17 u.

13

Aalter. Dagtocht naar Postel en omgeving. -v- Rond Punt te Aalter om 7 u. -l- E. Vanaelst.

Lier. PWG Beerzelberg. Getuigeheuvel heide-weiland-oud fabrieksterrein km-hok D5-13-34. -v- 8.30 u. station. 9 u. kerk Beersel. -l- A. De Jonghe. -m- laarzen, loop, flora, knapzak. -e- 17.30 u. ter plaatse.

Netevallei. Planteninventarisatie kilometerhok D5 13 34 van het natuurgebied Beerzelberg te Putte-Beerzel. -v- Kerk Beerzel om 9 u. -l- Plantenwerkgroep Lier o.l.v. A. De Jonghe. -m- laarzen, determinatiegids, loop. -e- kerk Hulshout om 17 u.

Netevallei. Kruiskensbergwandeling. Maandelijks wandeling in en rond natuurgebied Kruiskensberg te Bevel. -v- Kapel Kruiskensberg om 14.30 u. -l- C. Segaeert. -m- laarzen, verrekijker. -e- Parking om 11.45 u.

Waregem. Insectentocht aan roeivijver te Oudenaarde-Bevere. We besteden speciale aandacht aan de hier voorkomende libellen. -v- Kerk van Bevere om 14 u. -l- L. Devos. -e- 16.30 u.

Westkust. "Decantatiebekkens" te Veurne. -v- Station Veurne om 16 u. -l- N. Rooter. -m- Laarzen en kijker.

17

Gent. Plantenstreeptocht op de spoorwegberm. -v- Kerk van Merelbeke Flora om 18.30 u. -l- J. Van Den Haute.

19

Lier. Beheerswerken maaien in "Het Zomerklókje". -v- 9 - 14 u. Badhuis - Emblem. -l- Conservator Cl. Verhoeven. **Nationale Werkgroep Botanie.** Ardeens district. -v- Kerk van Hébranalvalle (6 km ten Oosten van Baraque de Fraiture - afrit nr. 50 op E25). -l- M. Leten. -m- flora's, loop, laarzen. -e- 17 u.

Zuid-Limburg. Beheerswerken in het natuurreservaat 'De Kevie' Tongeren. -l- B. Odeur en J. Poisquet. -v- 9 u. Blaarmolen te Tongeren. -m- zeis, hark, riek, zaag.

20

Antwerpen-Zuid. Wandeling door de Brasschaatse Heide. -v- Met eigen wagens aan station van Oude-God om 8.30 u. Aansluiting mogelijk om 9 u. op parking voor Militair Domein. -l- A. Deceuninck, tel. 449 46 56 en Ward Boeykens, tel. 455 00 50. Gids: H. Van Looken. -m- goede

wandelschoenen, bij nat weer laarzen, picknick, kijker, eventueel telescoop. -e- 17.30 u. te Brasschaat.

Denderland. Streeptocht Werkgroep botanie: inventarisatie kilometerhok E3 17 21: Haaltert - Briel. -v- Leo de Béthunelaan te Aalst. -l- P. Van den Bremt en L. Annaert. -m- flora's, loop, laarzen. -e- 12 u.

Gent. Wandeling door het H. Geestgoed te Merelbeke met laatzomerbloei en eerste paddestoelen. -v- Aan de ingang van het bos om 14 u. -l- E. Van Renterghem.

Hageland-Zuiderkemp. Familieuitstap te St. Pieters-Rode. Plantenuitstap. -v- Kasteel Horst - 14 u. -l- G. Nijls. **Klein-Brabant.** Fietstocht naar het "Land van Dendermonde", langs rustige wegen. -v- kerk Bornem 10 u. -l- J. en R. Winckelmans. -m- Picknick en goed humeur. -e- ± 17 u.

Lier. Beheerswerken maaien in "Het Zomerklókje". -v- 9 u. -14 u. café badhuis Emblem. -l- Cl. Verhoeven.

Netevallei. Averegtenwandeling. Maandelijks wandeling in wandelbos De Averegten te Hallaar. -v- Grote parking - Boonmarkt - om 10 uur. -l- D. Van Tricht. -m- laarzen, verrekijker. -e- Parking om 11.45 u.

Noorderkemp. Daguitstap naar Noord-Beveland (N.) - steltloperstrek. -v- Essen-kerk 8 u. -l- F. Broos. -m- Picknick. Tel. 667 43 52 - 667 33 83

Scheldeland. Bezoek aan het "Verdrongen Land van Saeftinge". -v- 8.30 u. Markt Wetteren met eigen wagens. -l- R. Van den Bergh. -m- laarzen, picknick, drank, enkele guldens voor ingang Saeftinge. -e- 16 u.

's Heerenbosch. Dagtocht naar de Heide van Maasmechelen met eigen wagens. -v- Buggenhout station om 7 u. -l- Stefan. -m- picknick, verrekijker. -e- 18 u.

De Stern. Plantenwerkgroep. Inventarisatie "De Kromme Hoek". -v- 9.30 u. Kerk Zevegem. -l- W. De Meester. -e- 12 u.

Zuid-Limburg. Ledenfeest. Wandeling op Groenendaal en aansluitend barbecue. -l- J. Castro en L. Smeets. prijs: volwassenen 200 F, kinderen 150 F. Inschrijven bij Od. Comhair, 011/41 55 23.

25

tot 29. Ninove-Geraardsbergen. Reis naar Schiermonnikoog. Inlichtingen bij H. De Kegel op het nr. 054/33 33 01. Vertrek met eigen wagen, vervolgens met de boot naar het eiland. Verblijf in de stijl van jeugdbewegingen, dus goedkoop.

tot en met 27. Antwerpen-Zuid. Weekend te Schiermonnikoog. (wie mee wil kan informeren bij de reisleiding of er nog een plaatsje vrij is. -l- Hugo en Anne Waeterschoot, Tel. 887 23 66.

26

en 27. Lier. PWG-weekend te Tilff (luik) voor verdere info, tel. A. De Jonghe, 015/31 62 99.

26

Netevallei. Barbecue. Jaarlijkse barbecue ten voordele van ons reservatenfonds. Lokaal Leopoldlei 81 te Hallaar om 18 u. -m- veel volk.

26 tot 29. Mandelstreek. 4-daagse uitstap naar Schiermonnikoog. Vooraf inschrijven bij de secretaris, tel. 051-20 44 89 vóór 15 mei 1989. Prijs 5800 F per persoon.

27

Antwerpen-Centrum. Dagtocht: Zwerven door het Markizaat (Nederland) voor waarneming van ruitertrek en watervogels. -v- Putte grens om 9 u. -l- J. van Ammel. -m- picknick en drank voorzien.

Beveren. Ochtendwandeling te Kallo. Waarnemen steltlopers. -v- Gemeentehuis te Kallo om 9 u. -l- C. De Buyzer. -m- laarzen, verrekijker. -e- 12 u.

Denderland. Een dag in Kalmthout: voormiddag: heide-reservaat. namiddag: arboretum. Verplaatsing: particuliere wagens. -l- plaatselijke gidsen. Contactpersoon: N. De Meester 052/21 09 21. -m- picknick, wandelschoenen, toegangsgeld.

Gent. Voormiddagtocht naar Paulinaschor en Westerschelde voor de steltlopers. -v- Aan het Schoolmuseum om 9 u.

Mechelen. Demonstratie van het ringen. -v- 8 u. parkeerplaats ingang De Nekker. -l- G. Deweerdt. -e- 12 u.

Merelbeke. Opendeurdag in het Vogelasiel, Liedermeersweg 14, te Merelbeke. Er is een diareeks over de asielwerking, het infocentrum en de uitgebreide accommodatie van 9 u. tot 12 u. en van 14 u. tot 18 u.
De Stern. Fietstocht door de Scheldevallei. -v- 9.30 u. Kerk Zevergem. -m- picknick & fiets. -e- 17.30 u.
Voorkempen i.s.m. Brechtse Heide. Fietstocht richting Vorselaar. -v- 13.30 u. kerk Schilde of 13.45 u. Toverfluit Halle.

29

Gent. Plantenstreeptocht rond kasteel Borgwal te Vurste. -v- Ingang van het kasteel te Vurste om 18.30 u. -l- J. Van Den Haute.

SEPTEMBER

2

Klein Brabant. Conservatorsdag van de Scheldeschorren de Notelaar te Hingene-Bornem. (zie speciaal bericht van de Wielewaal). -l- afdeling Klein Brabant.
Mechelen. Ledenbarbecue te Bonheiden. -v- 17 u. inschrijven bij voorzitter (tel. 015/61 20 86). -l- J. Peeters.

Nationale Werkgroep Botanica. Kleiputten. -v- Kerk van Ploegsteert. -l- H. Delvoye, D. Van Daele, J. Tahon. -m- flora's, loep, laarzen. -e- 17 u.
Westkust. "IJzermonding" te Nieuwpoort. -v-K. Albert I monument te Nieuwpoort om 14.30 u. -l- P. Dewulf. -m- laarzen en kijker.

3

Antwerpen-Zuid. Halve daguitstap naar de Kesselse Heide. -v- Met eigen wagens om 13.30 u. aan het station van Oude-God. -l- J. Antonis, Tel. 440 57 28. Gids: K. Matthys. -e- 18 u. te Mortsel.

Denderland. Streeptocht Werkgroep botanica: inventarisatie kilometerhok D3 56 31: Zonnegem-Hoeksken. -v- 08.30 u. parking stedelijk kerkhof, Leo de Béthunelaan te Aalst. -l- P. Van den Bremt en L. Annaert. -m- flora's, loep, laarzen. -e- 12 u.

Denderland. Maandelijkse Osbroekwandeling. -v- Cafetaria Osbroekstadion, Burg. Blanckaertdreef (= zijstraat Parklaan) te Aalst om 10 u. -l- G. Rohaert. -m- kijker, loep. -e- 12 u.

Gent. Bezoek aan de Plantentuin van de R.U.G. -v- Om 9.30 u. aan de ingang op de hoek van de K.L. Ledeganckstraat te Gent -l- H. Evrard.

's Heerenbosch. Vlinderwandeling oude Spoorwegberm Baasrode. -v- station Baasrode-Noord (Dendermonde) om 14 u. -l- H. Peeters. -m- loep, verrekijker. -e- 17 u.

Turnhout. Geleide wandeling Frans Segersreservaat (Turnhout). -v- Ingang reservaat 14 u. -l- R. De Prins & J. Lauwers. -e- 17 u. (ter plaatse).

36ste NATIONALE NATUURBESCHERMINGSDAG

In samenwerking met de vereniging "Guides-Nature des Collines" en met diverse andere natuur- en cultuurverenigingen, organiseert het Nationaal Verbond voor Natuurbescherming vzw op

ZONDAG 17 SEPTEMBER 1989

zijn 36ste Nationale Natuurbeschermingsdag te Flobecq/Vloesberg (Noord-Henegouwen).

Thema: het behoud van de Région des Collines en het ontwerp voor een natuurpark in deze streek.

PROGRAMMA

9.30u. Bijeenkomst

in het centrum van Flobecq/Vloesberg, bij de Middelbare Rijksschool (Rue de la Crète).

10u. Geleide excursie

in het natuurgebied "La Bruyère".

12u. Picknick

warme maaltijden en plaatselijke specialiteiten in de Middelbare Rijksschool (Rue de la Crète), diverse tentoonstellingen (o.m. over het ontworpen natuurpark) en infostands, doorlopend dia- en filmprojecties.

14u. Toespraken.

14.30u. Geleide excursies

- naar het Staatsbos van la Louvière (Livierenbos, Wolvenbos): botanisch interessant beukenbos;
- naar het dorpje La Hamaide, met Musée vivant in de oude school en typische boerderijen.

18u. Afscheid.

VIJF JAAR VOGELS IN EEN LANDBOUW- EN BOSGEBIED

K.Verschoore

Vogelinventarisaties gebeuren meestal in "natuurgebieden". Daar zijn goede redenen voor. Deze gebieden herbergen vaak een groot aantal vogels en interessante soorten. De inventarisatie bevestigt de waarde van het gebied en kan daardoor helpen het veilig te stellen. De ontwikkeling van soorten wordt er weinig door menselijke ingrepen beïnvloed. De inventarisatie kan aanwijzingen geven voor een optimaal beheer.

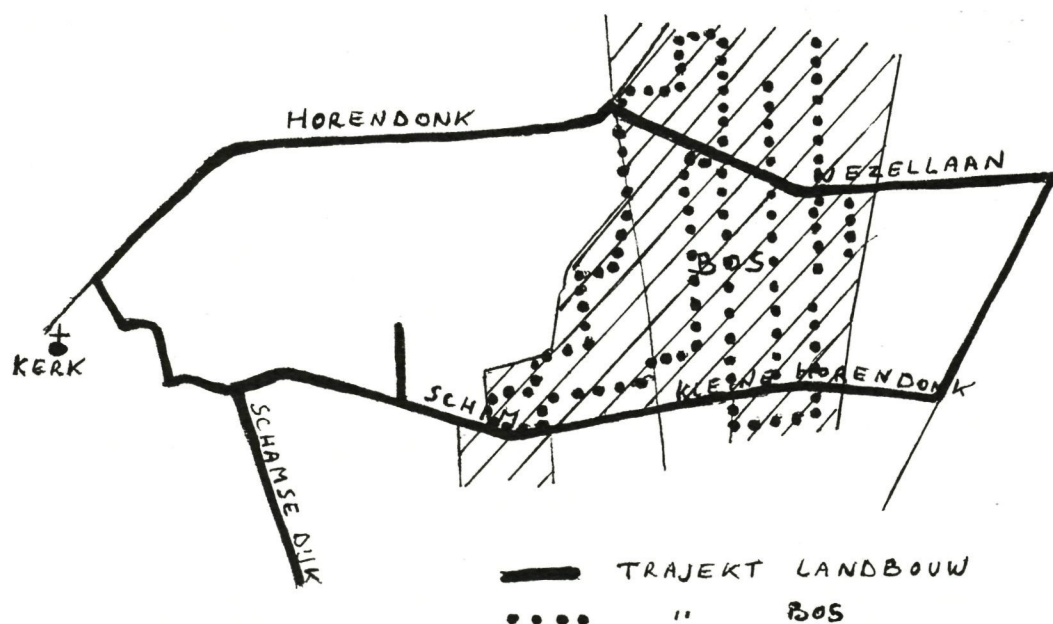
Hier behandelen we een "banaal" gebied. Met banaal bedoelen we dat er met de natuur niet speciaal rekening gehouden wordt. Het is onderworpen aan de gewone regelmatige of toevallige ingrepen van de mens en zijn organisaties.

Voor het besproken landbouwgebied betekent dit bijvoorbeeld: bouwen en verbouwen, bemes-

ten, maaien, ploegen, jagen, stropen, bomen en houtkanten rooien, ruilverkavelingswerkzaamheden, boompjes aanplanten, nestkastjes plaatsen.

Voor het bos is het : weekendhuisjes bouwen, onderhoud van de houtwinning, motor- en cyclocrossoefeningen, activiteiten van jeugdgroepen, opleiding van honden.

Voor de kennis van een streek zijn banale gebieden belangrijk. Ze beslaan immers een veel grotere oppervlakte dan natuurgebieden en hebben een andere, minder selectieve populatie. Ons gebied bevindt zich in de noordoostelijke punt van de gemeente Essen. Het bestaat uit ongeveer 90 ha bos en 250 ha landbouwgebied. Zie ook onderstaand kaartje. Bos en landbouw leveren zo zeer verschillende biotopen dat we ze apart behandelen.

Torenvalk, wijffe, met muis.

Foto A.C.Zwaga

LANDBOUWGEBIED

Het gebied bestaat voor meer dan 90% uit weiland, met uitzonderlijk een partij maïs, en, zelden, een partij rogge, een veld gladiolen of een boomkwekerij. In en langs de weiden staan hier en daar enkele eiken of eenzame elzen. Verder liggen er een twaalfstal boerderijen en een twintigtal woningen met moestuinen of tuinen. Er zijn 6 bosjes met dennen of loofbomen. Van houtwallen bestaan er enkel nog een paar restanten.

Verdeeld over 5 jaren werd 144 keer eenzelfde traject van ongeveer 6 km per fiets afgelegd doorheen het terrein. Daarbij werd telkens zowat 250 ha overschouwd. De tellingen leverden 87 vogelsoorten op.

Dit betekent niet dat geen andere soorten voorkwamen. Ook Aalscholver, Blauwe Kiekendief, Putter, Ransuil en andere werden gezien. Dit zijn dan echter wel soorten die weinig of geen gebruik maken van het terrein, en er in elk geval niet typisch voor zijn.

Overigens werden 22 van de 87 soorten in minder dan 3 op de 5 jaar vastgesteld.

Het zijn vooral doortrekkers of zwervers die blijkbaar slechts zelden in het terrein pleisteren : Braamsluiper, Canadagans, Gele Kwik, Goudplevier, Groenpootruiter, Grote Mantelmeeuw, Grote Zaagbek, Keep, Kemphaan, Nijlgans, Paapje, Tureluur, Watersnip, Wielewaal en Witgatje.

Verder zijn er vogels die in de buurt of – maar dan onregelmatig – in het terrein zelf broeden : Boomkruiper, Boomvalk, Havik, Matkop, Meerkoeit en Zwarte Specht. Tenslotte een overwinteraar die echter niet elk jaar aanwezig is : het Smelleken.

De resterende soorten maken regelmatig gebruik van het terrein voor het zoeken van voedsel of om er te broeden. We nemen eerst de niet-broedvogels.

Bonte Kraai, Groene Specht, Koperwiek, Rietgors, Sijs en Tapuit werden slechts af en toe opgemerkt, en hoogstens in 1 of 2 exemplaren. Talrijker, en werkelijke vogels van het gebied waren de volgende :

Blauwe Reiger : Onregelmatig over het jaar

verspreid. In de weiden of aan de grachten. Meestal 1 of 2 exemplaren.

Buizerd : Meestal te vinden op weidepaaltjes, in een eenzame eik of oude els. Vanaf half november tot eind maart vertoefden er steeds 1 tot 4. December '84 was een supermaand met 4 tot 8 Buizerden. 's Zomers was er nu en dan 1 vogel, waarschijnlijk een broedvogel uit aangrenzend bos.

Ganzen : Rondvliegende **Grauwe-**, **Kol-**, en **Rietganzen** waren er in het najaar en winter regelmatig. In de weiden van het gebied zelf streken ze nochtans zelden neer, en dan was dat steeds zeer behoedzaam en op grote afstand van bebouwing.

Kramsvogel : 50 tot 300 stuks zijn te vinden van begin november tot eind maart, voor zover de grond niet te hard bevroren is. Soms bevinden ze zich tussen **Spreeuwen**. Af en toe, maar zelden, werden 1 tot 5 **Koperwieken** tussen de **Kramsvogels** aangetroffen.

Meeuwen : Vanaf augustus tot begin april foerageren er 200 tot 400 **Kokmeeuwen**. Bij sterk bevroren weiden worden ze meer overvliegend gezien, ze lijken het dan verderop te zoeken. Van half april tot half juli zijn de aantallen lager, meestal tussen de 20 en 60.

Stormmeeuwen zijn minder in aantal en komen

gedurende een kortere periode voor. Ze zoeken meestal voedsel samen met de **Kokmeeuwen**. Van half april tot midden september zijn er hoogstens een 10-tal. Vanaf oktober stijgen de aantallen tot gemiddeld 50 in december en 100 vanaf de tweede helft januari tot eind maart.

Zilvermeeuwen zijn het minst talrijk, meestal minder dan 5. Het maximum was 25 in december '84. Van juli tot half november werden ze niet opgemerkt. Soms zitten de **Zilver**s tussen de andere meeuwen, soms zijn ze op hun eentje of met zijn tweetjes.

Regenwulp : Ze werden voedselzoekend, vooral tijdens de voorjaarsrek gezien van 5 april tot 10 mei. De piek was meestal een 80-tal. Op 23.4.88 waren er zelfs 133. Tijdens de najaarsrek, van 15.7 tot 20.9, waren er hoogstens 10. Eén uitzondering : 67 op 21.7.87. Aardig om zien is dat groepen, duidelijk dezelfde vogels, soms dagen tot weken na mekaar opschuiven van de ene weide naar de andere en zo een groot gebied "afweiden".

Roek : Vanaf november zijn ze er, al of niet in gezelschap van **Kauwen** of **Kraaien**. Vanaf december ziet men er 100 tot 250. Half maart zijn ze weg.

Resten nog de broedvogels, 49 in aantal.

Boerenzwaluw : in '84 en '85 waren er 17

Veldleeuwerik

Foto Henk Verbiesen

broedparen, daarna nog 10 tot 13. De grootste groepen, op elektriciteitsdraden vóór de grote trek, liepen eveneens terug : van 120 tot 70. Moderne stallenbouw heeft daar mogelijk aan meegewerkt.

Boompieper : 0 tot 1 paar, in een ijl dennebosje aan de rand van de weg.

Boomvalk : 1 in een hoge den in '84.

Ekster : 3 tot 4 paar. 's Winters houden zich groepen op op vaste plaatsen niet ver van de dichte bossen. Met de jaren variëerden de aantallen van 30 tot 60.

Fazant : 0 tot 1 paar, te oordelen aan de roepende haan.

Fitis : 3 tot 5 paar in de kleinere bosjes op het terrein.

Gaai : 0 tot 1.

Gekraagde Roodstaart : 1 tot 2.

Gierzwaluw : 1 tot 5 bij de kerktoeren.

Grasmus : 1 tot 3 in bosjes of houtwallen.

Graspieper : Er waren 2 tot 3 broedparen. Verder nu en dan invallende vogels tijdens de trek en soms wekenlang pleisterende groepen van 50 tot 100 stuks in winter en voorjaar. Een top was 09.12.84 met 211 vogels.

Groenling : Afnemend van 4 tot 1.

Grote Lijster : Stijgend van 1 tot 4.

Grutto : Schommelend tussen 3 en 7 paar.

Heggenmus : 2 tot 3 paar in de tuinen van de dichtere bewoning.

Holenduif : Varieert van 2 tot 5 paar. In de winter zijn er groepen met totaal 20 tot 60 vogels per waarneming. De aantallen nemen toe.

Houtduif : Er broedden 2 tot 5 paar. Vanaf half november tot in maart zijn er 100 tot 300. Een piek was 450 op 2.3.86. In '86 waren er nog 260 stuks begin april. Ze zoeken voedsel in de weiden, zitten in groepjes in eiken of houtwallen, of vliegen verschrikt rond, opgejaagd door geweergeknal.

Huismus : De broedparen werden geschat aan het aantal scheldende Mussen bij erven en huizen op mooie mei- en juni-ochtenden. Terugloop met in opeenvolgende jaren 36, 34, 15, 26, en 18 paar.

Huiszwaluw : Het aantal nesten schommelde tussen 2 en 5. Ze bevonden zich tegen gevels met overstekende dakrand.

Kauw : 2 tot 3 paren in de buurt van de kerktoeren.

Kievit : Het aantal broedparen is onzeker daar bemesten, laat ploegen of vroeg maaien nogal wat verschuivingen veroorzaken. Het aantal aanwezige paren in het broedseizoen variëerde van 25 tot 35. Daarbuiten waren de hoogste aantal in het najaar 552 op 25.8.'84 en in het

voorjaar 347 op 9.3.'85. Tussendoor kwamen kieviten weinig in het gebied voor.

Kneu : Ook deze vogeltjes zijn moeilijk in te schatten. Ze treden soms kolonieachtig op, maar verplaatsen zich dan weer zonder broeden. Behalve de 7 paar in '84, schatten we ze op 2 tot 4 paren.

Koolmees : Men kan er moeilijk naast kijken naast deze luidruchtige mees. Van 2 tot 5 koppels.

Matkopmees : In '88 was er 1 zingende Matkop.

Merel : Bij de erven en huizen is de Merel redelijk goed en in vast aantal vertegenwoordigd : 8 tot 10.

Pimpelmees : 2 tot 3 paar elk jaar.

Ringmus : Eveneens 2 tot 3 paar. In de nok van de eigen schuur bracht een Ringmus elk jaar 3 broedsels groot, het laatste in augustus. In najaar en winter zijn er groepen, in '84 160 vogels, in latere jaren dalend tot 100 en 60.

Roodborst : 1 of 2 paar bij erf of in bosje.

Roodborsttapuit : 3, 1, 0, 2 en 2 paren in de opeenvolgende jaren. In juni zwerven de oudjes rond met 2 of 3 jongen. Op 3.9.'88 dook een groep van 15 vanaf de prikkeldraden in en uit het gras.

Scholekster : Telkens 2 tot 3 koppels.

Sperwer : 1 paar in '85.

Spotvogel : In de voorjaarsrekkijd zingen soms 3 tot 4 Spotvogels bij de erven met struikgewas. Broeders worden op 1 tot 2 geschat.

Spreeuw : Opeenvolgend geschat op 35, 30, 15, 18 en 23. Net als bij de Huismus waren 84 en 85 rijke jaren. Van augustus tot maart kunnen er 500 tot 1000 Spreeuwen voorkomen. Een uitspringer was 16.2.'84 met 2270 stuks.

Steenuil : 1 tot 2 paren. Een vaste nestkastbroedplaats viel weg door het bouwen van een varkensstal vlak bij de nestboom.

Tijftjaf : 1 tot 3 paren.

Torenvalk : 0 tot 1 koppel.

Tortelduif : 1 tot 2.

Tuinfluit : respectievelijk 1,1,1,3 en 3 broeders.

Turkse Tortel : 1 tot 2 paren. In de winter groepjes van 10 tot 37 stuks. De laatste jaren minder.

Veldleeuwerik : 8 tot 10, behalve in '88, met slechts 5 paren.

Vink : Varieert tussen 7 en 10 paren. 's Winters houden 40 tot 100 Vinken zich op bij akkers, erven en voerderkuilen. Begin maart zijn er telkens 100 tot 150, enkele dagen tot weken pleisterend, en dan doortrekkend.

Wilde Eend : Broedt met minstens 3 tot 4 paren.

Winterkoning : Zingt op 1 tot 3 plaatsen.

Witte Kwik : Meestal 3 tot 5 paren, in '87 zelfs 8.

Tjiftjaf

Foto A.C.Zwaga

Met Witte Kwikken moet men oppassen. Ze leggen soms grote afstanden af en zo kan 1 paar de indruk wekken van 2 broedplaatsen.

Wulp : 0 tot 3 broedparen. Van september tot begin april benutten 20 tot 80 Wulpen de weiden voor het zoeken van voedsel. Op 8.3.'87 waren er 131 en op 2.4.'88 197 vogels.

Zanglijster : 1 tot 2 paren bij het dorp.

Zwarte Kraai : 6 tot 10 broedparen in alleenstaande eiken en bos. Van eind augustus tot in april ziet men 50 tot 150 van deze vogels. Toppen waren 280 stuks op 31.3.'86 en 248 stuks op 23.1.'88. Een groep, blijkbaar niet broedende Kraaien vertoefte het hele jaar door bij de Schamse dijk.

Zwarte Roodstaart : 3, 1, 1, 3 en 2 paren. Hij lijkt een voorkeur te hebben voor nieuwe loodsen en stallen.

Zwartkopgrasmus : 1, 1, 1, 3 en 2 paren. Lijkt toegenomen.

BOSGEBIED

Minder dan 1% van het bos wordt ingenomen door loofbomen: eik, berk, en enkele Lijsterbessen, Schijnacacias en vogelkersen. Er is 1 veldje lork. De rest, meer dan 95%, is den. De dennepartijen variëren in grootte en dichtheid van de bomen. Het merendeel is middelgroot.

Ondergroei is schaars en bestaat op enkele plaatsen uit varens en schrale bramen. Voor de rest zijn grassen, vooral Pijpestrootje, bodembedekker in zoverre het bos niet te dicht is. In 10% van het gebied staan weekendhuisjes. De oorspronkelijke begroeiing is er uitgedund, nog aanwezig. Enkele aangeplante struiken hebben het moeilijk. Tenslotte zijn er enkele open plekken met Pijpestrootje, een steenstort en een grasveld, alles samen 2 tot 3% van de totale oppervlakte.

Het gebied, ongeveer 90 hectare, werd elk jaar 8 keer doorkruist, met open ogen en oren, van maart tot en met juli. Er werden 50 soorten opgemerkt.

16 soorten werden in minder dan 3 van de 5 jaar waargenomen. In alfabetische volgorde zijn het : Boomvalk, Grasmus, Groenling, Holenduif, Kauw, Kneu, Koekoek, Kramsvogel, Nachtegaal, Ringmus, Sperwer, Spotvogel, Staartmees, Wespendif, Wielewaal en Wilde Eend. Hiervan was de Holenduif in '88 broedvogel en de Kneu in '85.

Alle andere soorten waren elk jaar te zien en bovendien, op de Huismus na, broedvogel. Sommige soorten broedden nu en dan (min dan 3 op 5 jaar), andere broedden geregeld (3 of 4 jaar). Het grootste deel waren vaste broedvogels.

We beginnen met de nu en danners : Holenduif, Kneu, en Zwarte Specht.

De Holenduif werd slechts in '88 in het bos gezien en broedde er meteen met 2 paren. De Kneu werd waargenomen in '84 en 1 paartje broedde in '85. De Zwarte Specht werd elk jaar rrrukrrukkend en lachend en klieuwend gehoord. Behalve in '86 en '88 broedde hij in gelijkaardig gebied verderop.

De regelmatige broeders waren : Bonte Vliegenvanger, Boompieper, Buizerd, Fazant, Gekraagde Roodstaart, Groene Specht, Grote Lijster en Heggemus. De Boompieper nam duidelijk af : 3, 2, 2, 1, 0. Toenemende begroeiing op open plekjes speelde hierbij een rol. Voor de rest was er telkens 1 broedgeval met uitzondering van 2 paren voor de Gekraagde Roodstaart in '84, de Grote Lijster in '88, en de Heggemus in '86.

Al deze vogels werden ook gedurende de jaren dat ze niet broedden in het bos gezien.

Blijven nog 24 soorten vaste bewoners.

Toppers zijn de Vink (12 tot 15 paren, afhankelijk van het jaar), het Roodborstje (10 tot 15) en het Winterkoninkje (12 tot 16, maar een lage 8 in '87).

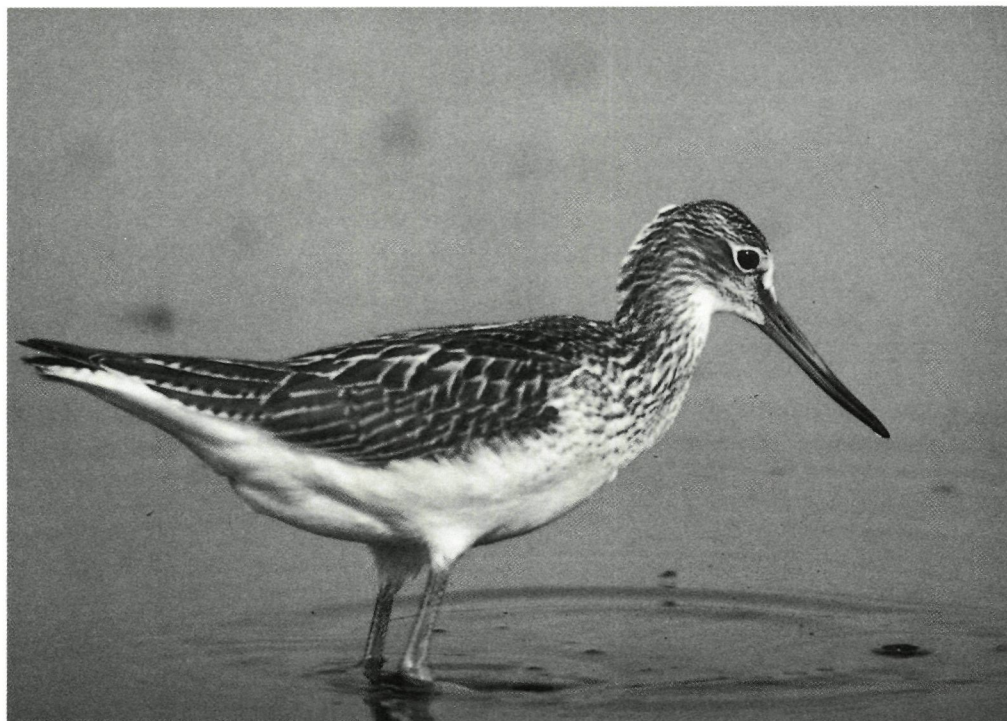
De andere plaatsen we alfabetisch : Bonte Specht (1 tot 2), Boomkruiper (1 tot 2), Ekster (3 tot 5), Fitis (6 tot 10), Gaai (3 tot 4), Goudhaantje (1 tot 2), Houtduif (6 tot 10), Koolmees (5 tot 7),

Kuifmees (3 tot 6), Matkopmees (3 tot 4), Merel (4 tot 7), Pimpelmees (1 tot 2), Tjiftjaf (7 tot 12), Tortelduif (3 tot 1, afnemend), Tuinfluiter (1 tot 2), Zanglijster (1 tot 2), Zwartkopgrasmus (4 tot 7, stijgend), Zwarte Kraai (3 tot 6) en Zwarte Mees (2 tot 5).

De aantallen schommelden van jaar tot jaar. Waar een trend te zien leek, is dit per geval vermeld.

DE PLAS

Banale gebieden zijn aan vele ingrepen onderworpen. In een hoek van het landbouwgebied werd meerdere jaren zand gewonnen. Dit leidde in '87 tot het ontstaan van een put. De grond was er aan twee zijden zacht hellend afgegraven tot 2 meter diep. De achterkant was een loodrechte wand. De verre hoek van de put eindigde aan het restant van een houtwal. In de put lagen enige hopen aarde. Het natte seizoen maakte dat er in '88 een plas gevormd was van circa 6000 m². Enkele aardhopen staken, nu met gras begroeid, boven het water uit en vormden dus eilandjes. Het water daalde geleidelijk. In augustus was er nog

200 m² over. Een strook kale, slibbige oever en het aanrukkende gras schoven mee op. Er werd pas op 11 juni gemaaid. Ondanks wandelaars met honden was het er meestal rustig. Wat vogels betreft was dit plekje in de periode mei tot augustus een reservaatje waard.

Een Bergeend broedde er 10 jongen uit, waarvan 7 minstens 42 dagen oud werden. Daarna waren ze verdwenen. Er broedden 4 Meerkoeten. De nesten op eilandjes en in het grasland (o.a. 7 eieren) waren in de buurt gekend. Er werden slechts 5 (2 en 3) jongen gezien waarvan 2 ter plaatse volwassen werden en op 1 augustus het gebied verlieten.

Op 19 mei was er een maximum aan broedsels van de Wilde Eend: 3 vrouwtjes met 15 kuikens en een met 5 grote jongen.

Verder verbleef een mannetje Zomertaling er een veertiental dagen, bracht een mannetje Wintertaling er geregeld bezoek en waren er nu en dan Krakeend, Kuifeend, Slobeend en Waterhoen te zien. Tot zover de watervogels.

Ook waadvogels waren er verrassend veel. Blauwe Reiger met 1 of 2 exemplaren over de hele periode. Bosruiter, maximaal 7, doorheen mei, en opnieuw in juli en augustus. Eén Kemphaan en nog eens 2 andere Kemphanen eind juni. Kievit, maximum 9, tot begin augustus, waarschijnlijk ex-broeders uit de buurt. Kleine Plevier op 2.7 en 1.8. Eén tot 3 Oeverlopers tot 22.5 en opnieuw vanaf 6.7 tot eind augustus. Regenwulp, 2 op 19.5 en 1 op 25.7. Scholekster, zodra er niet begroeide zandbankjes waren, maximum 10. Tureluur tussen 25.5 en 30.6, maximum 4. Witgatjes, 1 tot 4, van 4.6 tot 7.8. Wulp, 1 op 27.6 en 3 op 14.7. Zwarte Ruiter 1 op

23.6 en op 24.6.

Kokmeeuwen waren er elke dag, soms slechts even rustend op avondtrek of na het voedsel zoeken in de weiden, maximum 38, na 5.8 hoogstens 5. Stormmeeuw: 1 op 2.7, 4.7 en van 4.8 tot 9.8. Zilvermeeuw 1 op 27.6.

Ook Witte Kwikken maakten intens gebruik van deze plas. Minstens 3 paartjes verbleven er enige tijd met hun 2 tot 4 jongen. Op 13.7 renden 13 Kwikken rond. Boerenzwaluwen, hoogstens 12, en 4 oude en 3 jonge Huiszwaluwen scheerden vooral 's avonds over het water. Gierzwaluwen vertoonden zich slechts weinig, met een top van 5 op 13.7.

Drie Holenduiven, een Tortel en een Vink gebruikten de plas als drinkplaats. Houtduiven en Spreeuwen zochten voedsel. Zwarte Kraaien en soms een Ekster verbleven op het drogere gedeelte. Merels wipten graag op de prikkeldraad aan de hoge wand.

SLOTWOORD.

In het bestreken gebied werden 59 soorten broedvogels vastgesteld en werden nog 48 andere soorten waargenomen. Zó banaal was het dus toch niet. Wel kan men zeggen dat voor de meeste soorten de densiteit laag was. Opvallend was de rijkdom van een kleine tijdelijke plas. Dergelijk reservaatje ontstaat uit de banaliteit en verdwijnt even vlug. In ons geval was het nog voor '88 ten einde was, veranderd in een omtuinde (tamme) ganzenren.

K. Verschoore, Horendonk 350, 2190 Essen

BOEKBESPREKING

Bosvitaliteit in Vlaanderen – Bosinfo nr. 1

In een eerste nummer van Bosinfo, uitgave van de Dienst Groen, Waters en Bossen (Belliardstraat 12 te 1040 Brussel) wordt de vitaliteit van het bosbestand in Vlaanderen besproken. Dit kadert in een veel groter onderzoek door de Europese Gemeenschap aan al zijn lidstaten opgelegd sinds 1986.

In deze Bosinfo wordt een en ander voor Vlaanderen toegelicht, m.n. de keuze van de opnamepunten en de gehanteerde vitaliteitsklassen. Vervolgens worden de globale resultaten en deze voor enkele specifieke loof- en naaldboomsoorten gegeven en besproken. Tot slot worden de factoren toegelicht die van invloed zijn op de vitaliteit van ons bosbestand. Overigens gaat het hier niet alleen om zure regen als gevolg van luchtverontreiniging, maar spelen ook insecten, schimmels, klimaat en bosbouwkundige ingrepen mee.

Het nummer werd slechts op een beperkte oplage gedrukt en kan op bovenstaand adres aangevraagd worden (indien nog voorradig). In ieder geval hebben we een 50-tal exemplaren voor onze leden gereserveerd. Indien U hierin geïnteresseerd bent, kan U een exemplaar bestellen op het Wielewaalsecretariaat in Turnhout (014/41 22 52).

Gie Luyts

Bewaking van slechtvalkhorsten in de Vogezen

Luc Meert

In de jaren '79-'80 werd door het FIR (fonds voor Instandhouding van Roofvogels) gestart met het intensief bewaken van slechtvalkhorsten. Doel is deze te beschermen tegen de steeds loerende gevaren van hoofdzakelijk Duitse valkeniers en privé-dierentuinen. Die hebben het gemunt op zowel de eieren, de jongen als de volwassen vogels. Voorheen werden jaarlijks circa 30% van de nesten uitgehaald.

Reeds vanaf februari worden de plaatsen opgezocht waar baltsende vogels worden waargenomen. De rust in het nestgebied wordt bevorderd door het afsluiten van bergpaadjes. Tijdens de rest van het broedseizoen en het opvoeden van de jongen worden de nesten vrijwel continu, door vrijwilligers met de telescoop in de gaten gehouden.

De resultaten waren na enkele jaren reeds bevredigend. In 1979 vloog geen enkele Slechtvalk uit, in 1980 waren er echter al 7 jongen, en in 1981 reeds 13.

De slechtvalkpopulatie kent echter een langzaam herstel. Pesticiden vormen immers een even groot gevaar, daar deze onvruchtbaarheid te weeg brengen bij oudervogels en eieren.

Spannende dagen

Vorig jaar (1988) van 16 tot 23 april namen we met vier leden uit afdeling Klein-Brabant, deel aan het bewaken van een broedplaats in de omgeving van Schemont. Gezien onze laattijdige kandidatuur kregen we toezicht over een paar vogels welke hun territorium en hun horst verdedigden, maar vermoedelijk niet broedden. Onze waarnemingen waren niettemin verrassend. Groot was onze verwondering toen we zagen hoe de Slechtvalken een Dwergarend aanvielen en prompt uit de vallei verdreven. Ditzelfde gebeurde met een Wespendif. Verder namen we Notekraker, Kruisbek, Hazelhoen, Sperwer, Waterspreeuw, baltsende Houtsnippen en Havik waar. Wanneer we op een dag de prooiovername zagen plaatsvinden bij de Slechtvalken en toen later het opmerkelijke kleine mannetje veelal alleen ten tonele verscheen, vermoedden we zelfs een broedsel. Dit bleek achteraf niet het geval te zijn geweest. Veel betreurenswaardiger was het te vernemen dat in dezelfde periode, in het nabijge Stambach

de jonge vogels ondanks de bewaking toch geroofd werden.

De Slechtvalk wordt terecht de meest nobele stootvogel genoemd, een predikaat dat hij verdient heeft door zijn vliegkunst, zowel om de acrobatische toeren en tuimelingen bij de balts, als om de nauwkeurige duikvluchten die hij op zijn prooi onderneemt. De snelheid kan daarbij oplopen tot 400km per uur. Nu de aantallen zo gedaald zijn door de pesticiden, moeten we dan niet alles in het werk stellen om deze nobele jager een kans te geven?

Nawoord.

De vier slechtvalkbewaarders waren : Sylvain Verbruggen, Eddy De Pauw, Hendrik D'Hertefelt en de auteur.

Het initiatief werd genomen op aanraden van Hugo Van Doorslaer, eveneens lid van Klein-Brabant, die het jaar voordien reeds een (geslaagd) broedsel had bewaakt.

Een dikke proficiat aan deze actieve vogelbeschermers die in soms moeilijke omstandigheden en met kans op ontgoocheling, een bijdrage hebben geleverd aan de instandhouding van de Slechtvalk.

Verenigingsberichten

RAAD VAN BEHEER

Vergadering van 19 maart 1989.

– Walter Van Spaendonk bood zijn ontslag aan en werd als verantwoordelijke van de provincie Antwerpen en als ondervoorzitter van de raad van beheer vervangen door Luc Van Gompel, voorzitter van afdeling Turnhout.

Maurice Guisson gaf eveneens zijn ontslag en werd als verantwoordelijke voor de provincie Brabant vervangen door Rogier De Fraine.

– Nieuwe aankopen reservaten :

a. Bos te Vinkt. Bij notaris Van Ongeval te Wortegem-Petegem werd op 28.2.89 de definitieve akte ondertekend voor de aankoop van een bos te Vinkt. Gelegen te Deinze, 8e afdeling Vinkt, sectie A, perceel 1001 a en 1000 ca. Oppervlakte : 2 ha 68a 74 ca. Zoals gebruikelijk werd 2/3 van de prijs betaald door afdeling Schelde-Leie.

b. Nieuwe aankoop in de Laerbeemden. Bij notaris Jansen te Heist-op-den-Berg werd op 15.2.89 de akte tot aankoop van 2 percelen hooiland getekend. Gelegen te Heist-op-den-Berg, genaamd Laerbeemden, kadaster wijk B, nrs. 791B en 792, samen 1 ha 25 a groot. Afdeling Netevallei staat in voor 2/3 van het totaal.

c. Staatsgrond te Sint-Gillis-Waas. Dit stuk heeft een oppervlakte van 1 858 m² en is kadastraal gekend sectie C, nr. 1 784a.

– A.R.O.L. belooft voor onderhoud en beheer van reservaten in 1988 een facultatieve toelage van 250 000 F.

– De provincie Limburg staat voor de aankoop van natuurgebieden 48 000 F toe.

– De provinciale toelage voor Oost-Vlaanderen bedroeg 123 695 F en is te verdelen over de afdelingen van die provincie.

– De Werkgroep Oude Landen kreeg onze toelating om op hun petitielijsten onze naam en logo te vermelden.

– Ninove-Geraardsbergen wordt gesplitst in 2 zelfstandige afdelingen.

– Wielewaalgidsen zullen weer present zijn voor de natuuranimatie tijdens de internationale wandelklassieker "Omloop Kluisbergen" op 7 mei a.s.

– Het project van de Laerbeemden te Heist-op-den-Berg krijgt de steun van de Koning Boudewijnstichting.

– Afdeling 's Heerenbosch spande met toelating van het Dagelijks Bestuur een geding in i.v.m. ten onrechte gegraven visvijvers.

– Mariette Tielemans zal de Wielewaal vertegenwoordigen in de Raad van Cultuur van de provincie Antwerpen.

– Jacques Vanheeuverswyn zal de contacten onderhouden met de JNM.

– Walter Van Spaendonk blijft de Wielewaal vertegenwoordigen in het Vlaams Zoogdierkundig Overleg.

H. Franckx

PROVINCIALE VERGADERING WEST-VLAANDEREN, gehouden te Merkeveld op 28 januari 1989.

– Voor de viering van André Rodts en 40 jaar afdeling Oostende werd overleg gepleegd door de 3 afdelingen, gesticht door André Rodts : Oostende, Brugge en Westkust.

– De provinciale tentoonstelling werd in 1988 veel gebruikt. Ze staat nu opgesteld in de Duinenabdij te Koksijde.

– Afdeling Brugge heeft een aantal logo's gemaakt, die als vaste tussendia's kunnen worden gebruikt in een reeks over de wielewaalwerking. Copie's zijn te verkrijgen tegen een kleine vergoeding.

– Op 1 juli organiseert afdeling Westland te Ploegsteert een provinciale natuurspeurtocht en natuurkwis.

– De provinciale dag 1989 gaat door in het wielewaalreservaat De Mandelhoek te Ingelmunster. De datum moet nog bepaald worden.

WIELEWAALWERKGROEP AMFIBIEËN EN REPTIELEN HYLAE

Vergadering van 16 maart 1989.

– Een éénmalige storting van 5 000 F werd verricht ten voordele van de paddenoverzetactie te Diepenbeek.

- Op de nieuwe Hyla-stickers zal het adres van de werkgroep vermeld worden.
- In plaats van een themanummer zullen regelmatig herpetologische artikels gepubliceerd worden in Wielewaal.
- De verkeersborden voor paddenoverzetacties worden verkocht aan 800 F.
- Hyla zal op 3 juni a.s. een dia-voordracht geven in Wuustwezel.
- Dhr. L. Peters, volksvertegenwoordiger en burgemeester van Kapelle-op-den-Bos stelde een parlementaire vraag aan de minister : "Welke steun tot op heden werd verleend aan de paddenoverzetacties en welke initiatieven in de toekomst worden overwogen".

IN MEMORIAM

Op 28 maart j.l. overleed te Turnhout de Heer Lucien Bauwens. Hij was een van de eerste bestuursleden van afdeling Turnhout. Hij was nationaal secretaris van 1940 tot 1947.

Later werd L. Bauwens door de vergadering van deelgenoten nog driemaal als commissaris gevraagd, nl. voor de perioden 1961 - 1965, 1971 - 1975 en 1977 - 1981. Telkens vervulde hij zijn taak totaal onbaatzuchtig en met uiterste stiptheid.

De leden van de raad van beheer maken mevrouw Bauwens, kinderen en familie, hun gevoelens van oprechte deelneming over.

H. Franckx, voorzitter.

ZOEKERTJES

Gevraagd voor 6 maanden ter inzage: "Mens en Vogel", jaargang 1 t/m 10

Te koop gevraagd: Bulletins Natuurreservaten

Te koop aangeboden: Tijdschriften "De Wielewaal" 1978 t/m 1988, "Vogels" nr. 19 t/m 26, "De Giervalk" 1963 t/m 1966, 1970 t/m 1972

J. Van Kerschaver, Burggravenstr. 72, 9900 Eeklo

De Wielewaal afdeling Lier zoekt voor de opbouw van een permanente infostand een grote marktkramersparasol tegen een redelijke prijs. Tel. 03/481 94 79

Gratis rundsvet te verkrijgen, voor de aanmaak van vetbollen (wintervoeding). Zich wenden: 03/481 94 79

3 jongemannen zoeken een medereiziger voor hun natuurreis naar Spanje (Extremadura, Siera de Gredos, Tablas de Daimiel) van 5 tot 22 aug. '89. Indien geïnteresseerd, neem contact op met Laurent Verschuere, Kattenbos 84, 1680 Lennik. Tel. 02/ 582 04 26

6e Gemeenschappelijke Conservators- en Medewerkersdag van de Vlaamse reservaatbeherende verenigingen.

Georganiseerd door De Wielewaal, vzw, Koninklijke Vereniging voor Vogel- en Natuurstudie.

Thema : Zoetwaterschorren.

Zaterdag, 2 september 1989 : Het Laathof, Kasteeldomein te Hingene-Bornem.

Programma :

09.30 u : Onthaal, koffie en verwelkoming.

10.00 u : "Beheer van zoetwaterschorren" door G. Van Gucht.

10.30 u : "Jacht en natuurbewoud" door W. Roggeman.

11.00 u : "Verantwoordelijkheid en verzekering van conservators, natuurbeheervrijwilligers en gidsen" door A. Verstraeten.

11.30 u : "Voorstelling van het reservaat De Scheldeschorren van De Notelaar te Hingene" door H. Mees, hulpconservator.

12.00 u : middagpauze. Gelieve knapzak mee te brengen. Drank is ter plaatse te verkrijgen.

14.00 tot 17.00 u : Bezoek aan het informatiecentrum van De Notelaar en aan het wielewaalreservaat De Scheldeschorren te Hingene-Bornem.

46ste Wielewaalcongres

Zondag, 24 september 1989.

Organisatie : Wielewaal Zuid-Limburg, in de Landcommanderij van Alden Biesen, Kasteelstraat 6, 3744 Bilzen-Rijkhoven.

NAAR EEN BRUG TUSSEN NATUUR EN LANDBOUW.

Programma

09.00u : Ontvangst met koffie.

09.30u : Verwelkoming en inleiding tot het thema door Algemeen Voorzitter, H. Franckx.

09.40 u : Jean Castro : "Het landschapsbeeld in Zuidoost-Limburg. Historisch overzicht."

10.05 u : Rik Palmans : "Ecologie van Zuidoost-Limburg meer bepaald de Voerstreek".

10.35 u : koffiepauze

11.05 u : Carine Moens : "Natuur en landbouw, partners voor het leven !"

11.35 u : Paul Palmans : "Historiek van de landbouw in Zuidoost-Limburg."

12.00 u : middagpauze

14.00 u : Diareportage door Benny Odeur en Serge de Schaetzen.

14.30 u : Jan Gabriëls : "Vogels van het cultuurland."

15.20 u : koffiepauze.

15.45 u : De heer Theo Kelchtermans, minister van Leefmilieu : "Beleidsvisie natuur en landbouw."

16.05 u : De heer Johan Sauwens, minister van Infrastructuurwerken : "Beleidsvisie van milieuvriendelijke infrastructuurwerken."

16.25 u : Louis Smeets, voorzitter van Wielewaal Zuid-Limburg. "Slotbeschouwingen en dankwoord."

Algemene coördinatie : Jos Vandormael

Praktische inlichtingen : Het middagmaal wordt ter plaatse opgediend. De eerste 60 ingeschrevenen kunnen genieten van een 'warme maaltijd' (soep, hoofdgerecht, dessert). De overige deelnemers schrijven in voor een 'koude schotel'. Voor beide maaltijden bedraagt de prijs slechts 250 F te storten op rek. nr. 000-0170273-38 van Wielewaal Zuid-Limburg, Bergstraat 53, 3730 Hoeselt. Te betalen vòòr 1 september 1989.

- Voor de congresmap en bij aankomst koffie (of thee) wordt ter plaatse aan de deelnemers 100 F. gevraagd.

- Tijdens de pauzes en na het symposium kunnen de volgende infostands bezocht worden :

- Wielewaal Nationaal : boeken, kijkers, nestkastjes...
- Wielewaal Zuid-Limburg : voorstelling van plaatselijke werking.
- De Nationale Boomgaardenstichting.
- Milieudienst Bilzen

OPROEP TOT MEDEWERKING

In de Turnhoutse Kempen worden, vooral tijdens de herfstperiode, jaarlijks trektellingen gehouden. Dit gebeurt ook op andere plaatsen in Vlaanderen (Lier, Overpelt ...)

In Nederland worden de trektellingen gecoördineerd door de Landelijke Werkgroep Trektellen. Hun voorzitter, Dhr. R.Lensink, leidde een informatievergadering in het Wielewaalhuis op 22 april jl.

Voor de tellingen mogen wij gebruik maken van hun handleiding en formulieren.

Geïnteresseerden kunnen deze handleiding en telformulieren aanvragen bij de coördinator voor Vlaanderen: P.Prinsen, Oude Baan 72, 2350 Vosselaar. Tel. 014/ 61 61 23.

Wordt hier misschien een Vlaamse Landelijke Werkgroep Trektellen uitgebreed ...?

voor U gesprokkeld

Bronnen : British Birds 82/1, 82/2; Mens en Vogel 27/1; Vogeljaar 37/1.

- Enkele opvallende broedgevallen in 1988 in Europa : Grote Zilverreiger 375 paar in Oostenrijk Lepelaar 3 in Portugal; Wilde Zwaan 5 in Letland, 1 in Estland en 1 in Polen; Meerkooit 1 op de Canarische Eilanden; Poelruiter 3 in Letland, Terek Ruiter 2 in Letland; Beflijster 1 in de Apennijnen (Italië) en Witbandkruisbek 1 in Noorwegen.

- De befaamde kolonie van de Heremietibis in de Oued Sous-vallei in Marokko dreigt verloren te gaan door de bouw van een stuwdam te Aoulouz.

- Daar waar de status van de Turkse Tortel in Noorwegen twintig jaar geleden als vrij gewoon kon omschreven worden is de populatie er in de jaren '80 spectaculair achteruit gegaan; in Oslo bv. is ze bijna totaal verdwenen.

- Een gemeenschappelijke slaapplek van Winterkoningen in twee oude huiszwaluwnesten in Norfolk, Engeland omvatte maximaal 28 (!) koninkjes. Het duurde twee tot vijftig minuten eer dat ze allemaal "binnen" waren. De weersomstandigheden hadden ogenschijnlijk geen invloed op het gedrag van de vogels.

- Een voorbeeld van een artikel verscheen er in februari 1989 in British Birds over de Havik : geen auteurs, geen plaatsnamen, geen coördinaten. Dit alles om de ongeveer 15 broedparen in Groot-Brittannië optimaal te kunnen beschermen !

- Op Buckingham Palace, de residentie van de Engelse koninklijke familie in Londen, landde er op 1 mei 1986 op een raamkozijn op de vierde verdieping een Rode Patrijs. Het beest werd er gefotografeerd door de bewoonster. Een week later werd de patrijs nog elders op het domein gezien.

- De Grauwe Kiekendief is in Nederland sinds 1987 een zeer schaarse broedvogel met twee tot

vijf paren; begin jaren '80 waren er dat nog 50-60 maar sindsdien ging het steil bergaf.

- In het voorjaar van 1988 werden in de omgeving van het Buskettreservaat op Malta 80 Westpendieven door "jagers" beschoten !

- Indien de T.G.V. er in Vlaanderen zou komen dan zijn onze inheemse uilen tot verdwijnen gedoemd. In een onderzoek van Baudvin (1985) op de doodsoorzaak van geringde Kerkuilen was liefst 60,9 % verkeersslachtoffer met daar boven op nog 6% die gedood werden door treinen. In het percentage verkeersslachtoffers zitten ook vogels gedood door treinen maar de melder heeft dat als dusdanig niet doorgegeven.

Samenstelling : Rogier De Fraine.

- Op zondag 5 februari 1989 werd in het vogelasiel van Merelbeke een te vroeg uitgevlogen jonge Merel binnengebracht. De bedrijvige moedervogel moet rond nieuwjaarsdag haar eerste ei gelegd hebben !

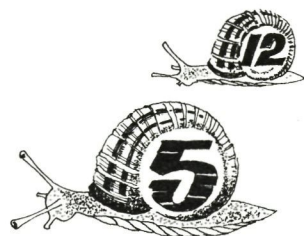
- Tijdens de winter 87-88 werden ongeveer 1700 vleermuizen geteld in de onderzochte forten en ijskelders in Vlaanderen. Dit is meer dan ooit. Uiteraard overwinteren er nog duizenden op kerkzolders, in oude gebouwen of holle bomen.

- Na W.W.F. meldt nu ook Greenpeace dat per jaar ongeveer 100.000 dolfijnen verdrinken in de netten van de tonijnvangers. Daar deze vissers hun mazen niet willen vergroten, wordt er aan de natuurliefhebbers gevraagd de tonijnbrokjes links te laten liggen.

- Minstens 18.000 zeehonden kwamen om door een virus (hondeziekte). Hopelijk kan de sterk uitgedunde populatie zich herstellen. (Karekiet, Lier).

Samenstelling: H. Franckx

Vijf vóór Twaalf

Het "RIO TAGOS-gebied" bedreigd

Onlangs is Portugal toegetreden tot de Europese Gemeenschap. Het land hoopt hiermee onder meer een impuls te geven aan de landbouw, die er in tegenstelling tot de Noord-Europese landen kleinschalig en laagproductief is. In feite is Portugal het ontwikkelingsland van de EG. Een positief gevolg hiervan is echter dat de natuurvernietiging er nog niet op een dergelijke schaal heeft plaatsgevonden als hier, maar er worden al pogingen gedaan om de achterstand in te lopen. In het schaarsbevolkte grensgebied tussen Portugal en Spanje liggen vrij uitgestrekte gebieden met mediterraan steeneikenbos. Bos is eigenlijk een te wijde benaming voor dit landschap, aangezien de bomen tientallen meters uit elkaar staan en het land ertussen voor traditionele landbouw gebruikt wordt. De drogere delen worden vooral beweide met schapen en geiten, die op het heetst moment van de dag graag gebruik maken van de schaduw van de eiken. De eikels worden ook wel als veevoeder gebruikt. Al met al is het meer een soort halfnatuurlijk savannelandschap. Nogal wat wilde dieren komen hier nog steeds voor: Wolven zijn de laatste jaren weliswaar in het defensief gedrongen in de natuurreservaten, maar Edelherten, schildpadden, slangen en vooral veel soorten vogels huppelen er (voorlopig) nog vrolijk rond.

Waar de Taag Portugal binnenstroomt, in het midden-oosten, ligt een gebied waar Quercus (een jonge maar erg dynamische jeugdbond die erg snel groeit en dezelfde doelstellingen heeft als de JNM) speciaal haar oog op heeft laten vallen. In het grensgebied bevinden zich een viertal boerderijen van elk een paar honderd hectaren. De eigenaars wonen sedert jaren in Lissabon, de grond wordt bewerkt door pachters, die (te) weinig rechten hebben t.a.v. de continuering van hun werk.

Dit gebied is behalve zijn betrekkelijke onge-reptheid ook zeer bijzonder omdat er verschillende soorten gieren – Aasgier, Vale Gier en Monniksgier – vrij veel voorkomen en er zelfs

broeden. Aangezien de grond weinig opbrengt, staat het gebied op de nominatie om verkocht te worden.

Er zijn 2 soorten potentiële kopers: papierfabrieken en rijke Arabieren. Het is de vraag wie er schadelijker zijn. De papierfabrieken strijken er marginale winsten op door het gebied op grote schaal te beplanten met Eucalyptusbomen. Deze uit het zuidelijk halfrond geïmporteerde soort wordt in uitgestrekte monoculturen aangeplant en gedraagt zich zeer agressief tegenover het milieu. De ondergroei is er nog schaarser dan in een sparrenaanplant bij ons, nl. absoluut niets. Dit komt doordat de bladeren en het strooisel onverteerbare harsen bevatten. Deze laatste zorgen ervoor, tesamen met de erosie ten gevolge van het grondwerk bij de aanplant, dat de grond lange tijd na het kappen van het bos onbruikbaar blijft. Het spreekt voor zich dat de wildstand na het verdwijnen van het eikebos, dat er ondanks het miezerige formaat van de bomen zeer lang over doet om zover te groeien, zeer sterk gereduceerd wordt.

Aankoop door projectontwikkelaars, zoals reeds gebeurd is met de belendende boerderijen, houdt in, dat het gebied geschikt gemaakt wordt voor exclusief toerisme. Jacht op bijna alles is hier een onvermijdelijke bijkomstigheid bij. Een internationale, private jachtonderneming, met onder andere Frans, Duits, Amerikaans en een beetje Portugees kapitaal is druk bezig met het hele gebied op te kopen. Hun plannen zijn om er een hotel, bungalows, paardestallen, zwembaden, tennisbanen enz. te bouwen. Bovendien gaan er geruchten dat er watersport op de Taag bedreven zou worden (leuk zo, motorbootjes langs de Ooievaars- en Arendsnesten!). Een vliegveldje en motorcrossers zouden het pretpark compleet moeten maken.

Een jonge, snelgroeiende jeugdbeweging, Quercus, is ook zinnens dit gebied aan te kopen, teneinde er een natuurvriendelijk boerenbedrijf te vestigen. Dit door een gedeelte van het gebied te bestemmen als natuurreservaat en in het andere deel een modelboerderij te vestigen, waar boeren uit de omgeving kunnen zien hoe met

moderne kennis (is nadrukkelijk niet gelijk aan moderne technologie als pesticiden enz.!) een goed bestaan uit de grond gestampt kan worden. Bovendien zal een betere rechtspositie voor de pachters het voor hen interessanter maken grondbeschermende maatregelen voor de toekomst te nemen.

Quercus zelf heeft wat geld beschikbaar, maar alle bijdragen zijn ten zeerste welkom. Onder tussen wordt er samen met de Spaanse natuurbeschermingsorganisatie ADENEX een actie gevoerd om het internationale Taaggebied tot Parque Natural (soort landschapspark) gepromoveerd te krijgen. Een goed streven, maar vooraleer het zover is, zullen er nog wel een aantal jaren overheen gaan en zelfs dan is de bescherming, die de status Parque Natural kan geven, niet voldoende. Het blijft wenselijk om de terreinen in eigen beheer te krijgen.

Voor het beheer van de door ons aan te kopen terreinen wordt subsidie bij de EG aangevraagd. Of dit project goedgekeurd en het geld daarvoor toegekend wordt, weten we nog niet. We proberen ook het WWF voor onze plannen te interesseren.

Naast het door aankoop veiligstellen van de terreinen vlak langs de Taag, met de nesten/kolonies van Zwarte Ooievaar, Vale Gier, Aasgier en Havikarend als belangrijkste broedvogels, is het ook ons doel om de huizen, die op de terreinen staan, in zoverre op te knappen dat ze een onderdak kunnen bieden aan bezoekers, waarbij al wie meegewerkt heeft aan de actie natuurlijk voorrang geniet.

De grond is er werkelijk spotgoedkoop, slechts 0,65 F/m². Ook Wielewalers/-afdelingen kunnen dit belangrijk initiatief steunen door een gift over te maken op rekeningnr. 413-4166212-22 van JNM-Taxandria, Collegestraat 60/G te 2300 Turnhout, met vermelding "Actie Rio Tagos".

BOEKBESPREKING

LANDSCHAPSPLANNING IN DE VALLEI VAN DE DRIESBEEK (MERELBEKE - OOSTERZELE).

Het landschap

Het landschap is de uiterlijke verschijningsvorm van onderlinge wisselwerkingen tussen levende

organismen en hun niet-levende omgeving. In onze dichtbevolkte gewesten heeft de mens altijd een grote invloed gehad op de ontwikkeling van het landschap. Naast zichtbare gevolgen van deze menselijke ingrepen zoals wijzigen van vegetatiesamenstelling en -structuur, reliëf en hydrologie, zijn er ook tal van onrechtstreekse, dikwijls minder opvallende invloeden op water-, bodem- en luchtkwaliteit, welke het landschap echter meer fundamenteel en soms onomkeerbaar kunnen aantasten.

Met het oog op een duurzaam (mede)gebruik van het landschap door de mens, is het nodig dat de menselijke invloeden planmatig worden gestuurd. Verduurzaming van het landschap is dan ook de belangrijkste doelstelling van landschapsplanning. Verduurzaming staat hierbij niet persé gelijk aan bevroren van de huidige toestand of terugkeer naar een ideëel verleden. Bovenal dient rekening te worden gehouden met de ecologische mogelijkheden en beperkingen, de "draagkracht" van elk landschapstype.

Het rapport

Het rapport "Landschapsplanning in de vallei van de Driesbeek" is een poging tot realisatie van deze inzichten in een landelijk gebied van beperkte omvang.

Aan de hand van eigen wetenschappelijk onderzoek en op basis van bestaande gegevens worden landschapsplanningsmodaliteiten aan de bevolking en de lokale bestuurders voorgesteld.

De survey omvat de fysische, cultuurhistorische, morfologische en ecologische aspecten van het landschap. Bij de evaluatie van de onderzoeksresultaten werd rekening gehouden met de randvoorwaarden vastgelegd in het juridisch instrumentarium. Voorontwerpen van structuur- en landschapsplan worden uiteindelijk via Bijzondere Plannen van Aanleg, gemeentelijke verordeningen e.a., vervat in een actieplan.

Landschapsplanning in de vallei van de Driesbeek (Merelbeke-Oosterzele). 1989. 70p. O.L.M. rapport nr. 13. Prijs 250 F (excl.port).

Het rapport is te bestellen bij het Onderzoekscentrum voor Landschapsekologie en Milieuplanning vzw, Coupure Rechts 168, 9000 Gent (tel. 091/23 41 77).

STICHTING LEEFMILIEU EN KLUWER WETENSCHAPPELIJKE UITGEVERIJ STELLEN VOOR : "DE MILIEUGIDS", DE WEGWIJZER VOOR EEN EFFICIENTE MILIEUZORG

Een groeiende, maar ondoorzichtige 'milieu-markt'

Er is, nu de milieuproblematiek zo'n 20 jaar – en vandaag meer dan ooit – in de actualiteit staat, zo langzamerhand sprake van een heuse 'milieu-markt'. Op deze, nog steeds groeiende markt bewegen zich een groot aantal overheidsdiensten, verenigingen, onderzoeksinstituten, laboratoria, advies- en studiebureaus, bedrijven. Het 'verkeer' op deze markt verloopt echter niet altijd probleemloos. Wie in Vlaanderen op zoek is naar milieu-informatie waant zich niet zelden in een echte 'doolhof'. Waar kan de burger met bepaalde milieuvragen en -problemen terecht? Waar vindt men de administratieve dienst die controles uitvoert bij de lozing van afvalwater? Welke verenigingen zijn actief inzake het beheer van natuurreservaten? Welk laboratorium kan de kwaliteit van grondwater onderzoeken? Wie produceert geluidwerende schermen? Het wordt steeds moeilijker zijn weg te vinden naar het juiste adres.

Nood aan een 'wegwijzer'

De Stichting Leefmilieu vzw, die nu bijna 20 jaar onder auspiciën en met de morele en financiële steun van de Kredietbank in Vlaanderen een pioniersfunctie inzake de doorstroming van gedegen en wetenschappelijke gefundeerde milieu-informatie vervult, en Kluwer Wetenschappelijke Uitgeverij, die haar sporen heeft verdiend met losbladige en andere naslagwerken, sloegen de handen in elkaar.

Het idee voor de uitgave van een zo volledig mogelijke Milieugids voor Vlaanderen en Brussel was geboren. Deze gids moet de gebruiker ervan – van bedrijfsleider tot student, van ambtenaar tot verontruste burger – een overzicht, inzicht en wegwijzer verschaffen in het labirynth van instellingen, organisaties en bedrijven die – op de groeiende milieu-markt – met (elk een deel van) de milieuproblematiek bezig zijn.

Tegelijkertijd kan deze 'milieugids' de toegankelijkheid van en de communicatie op deze milieu-markt vergroten, alsmede de confrontatie van de partijen met elkaar bevorderen.

Dat Mevrouw Miet Smet, Staatssecretaris voor Leefmilieu en Maatschappelijke Emancipatie, haar enthousiaste steun aan het project toezegde, was voor de initiatiefnemers een stimulans om er een oerdegelijk produkt van te

maken.

Méér dan een adresboek

Na uitvoerig overleg tussen Kluwer, het Redactiecomité van de Stichting Leefmilieu, de inmiddels aangezochte 'rubrieksverantwoordelijken' en een groot aantal geraadpleegde 'consulenten' werd uiteindelijk gekozen voor een basisconcept in 4 Hoofdrubrieken, die elk een bepaalde sector van de milieuproblematiek behandelen: Milieuhygiëne / Natuur en Landschap / (De kwaliteit van de) bebouwde omgeving / Energie (met de nadruk op 'energiebesparing' en 'duurzame energie'). Per rubriek worden telkens 4 Hoofdgroepen beschreven: Overheid(sadministraties) – (Instellingen, organisaties inzake) actie, belangenbehartiging, documentatie, educatie, informatie – Onderzoekscentra, laboratoria, advies- en studiebureaus – Bedrijven.

In deze hoofdgroepen (of indien om gebruiksvriendelijke redenen opportuun geacht: binnen 'sub(hoofd)groepen') worden de instellingen, organisaties, bedrijven ... alfabetisch opgenomen. Er wordt op een, voor de gebruiker handige manier, verwezen naar de specifieke milieu-subsectoren waarin ze actief zijn en naar hun functies door middel van trefwoorden.

Voor alle instellingen, organisaties, bedrijven, enz. wordt een maximum aan bruikbare informatie opgenomen: oprichtingsdatum, organisatiestructuur, functies, doelstellingen, werkterrein, realisaties, publikaties, werkingsmiddelen, adres, contactpersonen ...

Om de gebruiksvriendelijkheid van de Milieugids nog te verhogen, wordt – als een vijfde rubriek – een zgn. Documentair gedeelte toegevoegd, waarin zowel snel wisselende gegevens (zoals samenstelling van ministeriële kabinetten, raden en commissies) als diverse praktische overzichten en handige kruistabellen worden opgenomen. En uiteraard wordt ook voorzien in een afsluitend alfabetisch register (met verwijzing naar de pagina's waar de instellingen, enz. worden beschreven).

Nu nog 'witte vlekken'

De Milieugids werd losbladig opgezet, om de redactie in de gelegenheid te stellen het publicatieplan in de tijd gespreid op te vullen. Dat brengt mee dat de uitgave vooral in de eerste maanden na de publikatie nogal wat 'witte vlekken' zal vertonen.

Met een frequentie van één aanvulling per 3 à 4 maanden zullen die lacunes in de gids worden opgevuld, terwijl de actualiteit steeds zal worden gevolgd door middel van bijwerkingen.

Nu reeds is duidelijk dat deze Milieugids zal uitgroeien tot een 'standaardgids' van ca. 1500 à 2000 pagina's.

Praktische gegevens

Coördinerende Hoofdredacteurs

- Marc De Coster, wetenschappelijk medewerker van de Stichting Leefmilieu
- Bavo Rombouts, secretaris van de Stichting Leefmilieu.

Rubrieksverantwoordelijken

- Ir. Marc De Pauw, zaakvoerder van het Milieuaadviesbureau Enviro Consult bvba (voor de rubriek 'Milieuhygiëne')
- Lic. Els Bijmens, educatief medewerkster bij het Wereld Natuur Fonds (voor de rubriek 'Natuur en landschap')
- Arch. Marleen Govaerts en Ir. Dirk Lauwers, beiden werkzaam bij de Studiegroep Mens en Ruimte vzw (voor de rubriek 'Bebouwde omgeving')
- Ind.Ing. Emiel Fierens, docent Katholieke Industriële Hogeschool De Nayer - Mechelen en Dr.ir. Jan Baeyens, lector in Milieubeveiliging aan de KULeuven (voor de rubriek 'Energie').

Prijs

- De prijs voor de 1e aflevering van de Milieugids in band bedraagt 1 495 F.
- De prijs voor de volgende afleveringen, die automatisch worden toegezonden, bedraagt momenteel 8,5 F per pagina.

In Memoriam Frans Segers

Het is reeds 20 jaar geleden dat de bouwheer van onze beweging van ons heenging. Op zondag 29 juni 1969 stelde hij zijn laatste daad: het doven van een heidebrand op zijn eigen en geliefd "Korhaan"-reservaat. Een beroerte die erop volgde stelde een einde aan het leven van de man die ons de weg naar de vogels toonde. Enkele dagen later, op 4 juli, namen we afscheid van de "oude adelaar".

Een man van formaat, bekommerd zowel om wetenschap als om volksontwikkeling, die ook mee de weg naar de resolute natuurbescherming insloeg.

Ook na 20 jaar blijven wij Frans Segers met grote dankbaarheid gedenken als de man die met zijn onuitwisbare bezieling en dynamisme duizenden in de baan van de vogelstudie stuwde en die met het heilig vuur van zijn geestdrift de jeugd aanwakkerde.

Ferd. Van den Broeck

ZOMERKAMP IN DE ARGONNE (FRANKRIJK)

Naar jaarlijkse traditie gaat de JNM (Jeugdbond voor Natuurstudie en Milieubescherming) deze zomervakantie op kamp naar de Argonne. De Argonnestreek situeert zich grofweg tussen Reims en Verdun en kent nog een zeer rijk gevarieerde natuur.

Men vindt er nog uitgestrekte bossen, onbemeste hooilanden met brede meidoornhagen, moerassen, grote meren ... Vooral de vogelliefhebber komt hier aan zijn trekken. Typische waarnemingen zijn de Hop, Roodkopklauwier, Woudaapje, Withalsvliegenvanger. De uitgestrekte graanvelden staan garant voor de Grauwe Kiekendieven - en met wat geluk - voor Griel.

De botanicus vindt er een uitgebreide kalkflora, maar ook de liefhebbers van libellen, vlinders en zoogdieren kunnen hier hun hart ophalen.

Iedereen die tussen 12 en 15 jaar oud is en daarenboven niet bang is van een stevige fietstocht, kan mee. we logeren te Eclaires (Givry) in een oud feestzaaltje en in tenten.

Datum: van 2 tot en met 10 augustus 1989.

Kostprijs: 230 F/dag, 1610 F voor het volledig kamp (alle eten en slapen inbegrepen). Het vervoer gebeurt per autocar (ong. 1250 F).

Inlichtingen: Francis Bossaert, Kruisvaardersstraat 104, 7770 Herseaux (056/ 33 41 57), of Wim Van den Eynde, Kastanjelaan 41, 2410 Herentals (014/ 21 16 13).

Schrijf tijdig in, liefst vóór 10 juli, het aantal deelnemers is beperkt tot 34.

Oproep - Argonne

Omdat we overwegen een publikatie te maken over de Argonne, zouden we graag in contact komen met mensen die meer weten over deze streek. Heeft u reisverslagen, routebeschrijvingen, boeken, adressen van contactpersonen, of wisselt u graag uw eigen ervaringen over de Argonne uit, u kan er ons een enorm plezier mee doen.

Informatie - vooral de ornithologische - maar ook alle andere (geschiedkundig, agrarisch ...) is altijd welkom bij: Wim Van den Eynde, Kastanjelaan 41, 2410 Herentals (014/ 21 16 13).

van Aalscholver tot Zeis

NIEUWE AANKOPEN

IN DE TIKKEBROEKEN

Op woensdag 24 mei tekende het dagelijks bestuur bij Notaris Coppens te Vosselaar de akte tot aankoop van twee stukken in De Tikkebroeken.

Het betreft twee percelen grond, gelegen te Kasterlee, gekadastraerd sectie I nr. 242/A en sectie A nr. 14/A voor een oppervlakte van resp. 8a 79ca en 1ha 40a 63ca.

Het aangekochte perceel 14/A is botanisch een van de interessantste stukken van het gehele gebied.

Vanwege afdeling Turnhout ontvingen we een bijdrage van 25.000 F in de kosten.

De raad van beheer dankt de conservators voor hun inzet en wenst ze geluk met de nieuwe aankoop.

IN HET ZAMMELSBROEK

Tijdens een openbare verkoop op maandag 22 mei kocht De Wielewaal een perceel in het Zammels Buitenbroek, kadastraal bekend sectie N nr. 774 en 72a 25ca groot.

Dit perceel grenst aan stukken 775 en 776, resp 73a 60ca en 44a 95ca groot en sinds begin '88 in ons bezit.

De totale eigendom van De Wielewaal in het Zammelsbroek bedraagt nu 2ha 75a 95ca.

De raad van beheer dankt afdeling Nete en Aa voor hun inbreng in de kostprijs en wenst ze geluk met de nieuwe uitbreiding.

IN DE VEEWEI TE EKSEL

Op vrijdag, 21 april, tekende het Dagelijks Bestuur de akte tot aankoop van 2 nieuwe percelen in de Veewei te Eksel.

Kadastrale gegevens :

Gemeente Hechtel - Eksel - 2e afdeling Eksel
Perceel hooiland ten kadaster bekend als "Mayebemden", sectie F nr. 247/A, groot 34 a 80 ca. Perceel heide, terzelfder plaatse gelegen, sectie F, nummer 248/B, groot 22 a 10 ca. Beide percelen vormen één geheel met een gezamenlijke oppervlakte van 56 a 90 ca (eigendom Hoogmartens - Schraepen).

Perceeltje moerasgrond ten kadaster bekend als "Neerhoxenter Bemden", sectie B, nummer 486/D, 7 a 14 ca (eigendom Vanderlooy)

Afdeling Noord-Limburg staat in voor 2/3 van de totale aankoopsom.

H. Franckx

RESERVATENFONDS NETEVALLEI

Rekening nr. 853-0146127-77, Kleistraat 7,
3100 Heist-op-den-Berg

verkoop oud papier:	13 907
gift E. De Keuster, Heist-o/d-Berg:	2 125
Hart voor Groen-stand:	345
verkoop nestkasten:	1 500
bier&spaghetti - tent braderij Heist-op-den-Berg:	37 600
verkoop kroonkurken:	18 500
cadeau JNM-Hageland-Zuiderkempen:	5 000
varia:	351
Kerstactie:	6 080
barbecue:	26 550
gift A. Weyns, Tremelo:	25 000
Totaal:	136 958

Goed om te Weten

10 JAAR VAKANTIECURSUSSEN

Reeds 10 jaar organiseert het Centrum voor Natuurbeschermingseducatie, erkende instelling voor sociaal-cultureel vormingswerk, korte vakantiecurssussen tijdens de maanden juli-augustus. Elke cursusweek loopt overdag, van maandag tot en met vrijdag in externaatsverband.

Naast informatie, staat het echt contact met de natuur dagelijks op het programma, onder de vorm van allerlei excursies.

Dit jaar zijn volgende keuzes mogelijk :

- van 3 tot 7 juli 'mens en natuur' in het park van Schilde;
- van 10 tot 14 juli de natuur- en landschapsweek 'het Scheldeland' te Hingene-Bornem;
- van 24 tot 28 juli de natuur- en landschapsweek 'Zoniënwood en Druivenstreek' te Overijse/Hoeilaart/Tervuren;
- van 7 tot 11 augustus de natuur- en landschapsweek 'het Neteland' te Lier;
- van 21 tot 25 augustus de natuur- en landschapsweek 'de heide' te Kalmthout;
- van 21 tot 25 augustus de natuur- en landschapsweek 'de Zwinstreek' te Knokke.

De cursussen zijn niet bedoeld voor specialisten, maar voor personen met algemene belangstelling voor de relatie tussen mens en natuur (vanaf 17 jaar). De kosten variëren van 1200 F (picknick meebrengen) tot 2 900 F (warme maaltijden inbegrepen).

Een uitgebreide folder voor elke cursusweek kan vrijblijvend aangevraagd worden bij :

Centrum voor Natuurbeschermingseducatie,
Ommeganckstraat 20, 2018 Antwerpen,
Tel. 03/226 02 91 (tijdens de bureeluren).

NCBR-POSTER : INHEEMSE ROOFDIEREN OP FOTO.

Heel recent publiceerde de Nationale Campagne Bescherming Roofdieren (NCBR) de kleurenposter 'Onze roofdieren', met afbeeldingen van onze negen inheemse roofdieren - Wezel, Hermelijn (in zomer- en wintervacht), Bunzing, Steenmarter, Boommarter, Das, Otter, Vos en

Wilde Kat. De roofdieren behoren tot de meest bedreigde diergroepen in ons land. Vooral de voortschrijdende biotioopvernietiging en milieuvervuiling zijn hiervoor verantwoordelijk. Met deze poster wil de NCBR eens te meer aandacht vragen voor hun situatie en pleiten voor afdoende beschermingsmaatregelen.

De horizontale poster meet 90 x 60 cm. De fotografie was volledig in handen van de beroepsnatuurfotograaf Johan de Meester, bijgestaan door enkele professionele buitenlandse natuurfotografen. Hun foto's zijn terug te vinden in diverse gerenommeerde natuurtijdschriften en -boeken. U kan de poster rechtstreeks bestellen bij de Nationale Campagne Bescherming Roofdieren, Postbus 10, 9740 Gavere door overschrijving van 200 F (50 F verzendingskosten inbegrepen) op rekeningnummer 068-0776500-42 van de NCBR onder vermelding 'Poster roofdieren'. De verkoopprijs in de Groene winkels bedraagt 150 F.

De opbrengst van de poster gaat integraal naar beschermingsprojecten voor de Otter en de Das in ons land.

JEUGDACTIE NATUURBESCHERMING EN LANDSCHAPSZORG 1989

JONGEREN DENKEN AAN MORGEN (EN STROPEN DE MOUWEN OP) !

Volgedumpt en levenloze zeeën en oceanen, een steeds groter gat in de ozonlaag, rooibouw op het Tropisch Regenwoud, zure neerslag, bodem- en voedselvergiftiging, erosieproblemen, broeikaseffect, rivieren zonder leven, ... je zou haast moedeloos worden van de dagelijks om onze oren slaande 'kramp-pijnen' van onze 'Moeder Aarde', te wijten aan nalatigheid, onverschilligheid, onwetendheid ... of domheid van zogenaamde beleidsverantwoordelijken.

En toch. Tegenover al die ellende en alarmkreeten staan er nog talloze idealisten klaar die - vanuit een diep respect en een warme liefde voor de natuur en haar onschatbare rijkdom - de schop, de bijl, de zeis, de zaag, de hooivork en ander nuttig werktuig van de zolder halen en de natuur een handje gaan toesteken. Kwestie van

een dam op te werpen tegen de steeds verdergaande en nietsontziende verloedering en aantasting van onze 'groene en open ruimte'.

Het is juist die sensibilisering voor de onvervangbare waarde van onze natuur en van een gezonde en aangename leefomgeving die de Stichting Leefmilieu vzw, werkend onder auspiciën van de Kredietbank, via haar jaarlijkse Jeugdactie Natuurbeheer en Landschapszorg wil stimuleren bij jongeren, onze volwassenen en beleidsverantwoordelijken van morgen. En denken aan morgen lukt nog het best door de mouwen op te stropen en concreet de handen 'aan de ploeg' te slaan in de natuur zelf.

Voor de 'Jeugdactie Natuurbeheer en Landschapszorg 1989' werden 70 jongerenprojecten ingezonden. Met een beschikbaar budget van 1 200 000 F kon de Stichting – op advies van en na selectie door een onafhankelijke jury – niet minder dan 67 (!) inzendingen bekronen. De financiële tussenkomst van de Stichting Leefmilieu – per project tussen 3 500 F en 35 000 F – zorgt voor de 'smeermiddelen' om de projecten tot een goed einde te brengen. Maar doorslaggevend is het enthousiasme en de vrijwillige en belangeloze inzet van de honderden jongeren zelf en van hun begeleiders, waardoor onnoemelijk veel kan gebeuren ten bate van ons Vlaamse landschap.

Het overgrote deel van de bekroonde projecten heeft betrekking op het onderhoud en het beheer van waardevolle natuurgebieden of reservaten (in eigendom of beheer van particuliere natuurbeschermingsorganisaties), waar de jongeren – ten koste van veel zweet – de natuur, eigen aan het gebied in kwestie, een handje toesteken. Andere bekroonde projecten geven nieuwe levenskansen aan (bedreigde) diersoorten. Vooral de bedreigde Kerkuil kreeg dit jaar erg veel aandacht. Maar ook andere (roof)vogels krijgen aandacht, naast amfibieën en vleermuizen.

En weer andere projecten mikken eerder op landschapszorg of -verfraaiing : educatieve arboreta met inheemse bomen en struiken worden aangelegd, bloemrijke kanaalbermen worden beheerd, landschappelijk waardevolle gebieden krijgen een opknappbeurt, wilgen worden geknot en heraangeplant, enz.

De Stichting Leefmilieu en de Kredietbank – en ook de juryleden van de Jeugdactie : Mevr. M. De Ridder en de Heren M. Dujardin, J. Hublé, R. Neven, M. Van Mieghout en G. Van Steenbergen

– feliciteren ook langs deze weg alle bekroonde jongerengroepen en hopen dat deze zinvolle en nuttige initiatieven veel navolging mogen vinden. Jongerengroepen die volgend jaar wensen mee te doen met de Jeugdactie, raden we aan nu reeds met de voorbereidingen te beginnen. In 1990 bestaat de Stichting Leefmilieu immers 20 jaar en de kans is niet denkbeeldig dat de prijzenpot voor de Jeugdactie dan eenmalig wordt opgetrokken... !

Voor meer informatie over de Jeugdactie Natuurbescherming en Landschapszorg, en over de bekroonde projecten kan men steeds terecht op het secretariaat van de Stichting Leefmilieu vzw, p/a Kredietbank, Kipdorp 11 – 2000 Antwerpen, tel. : 03/231 64 48.

Dank zij de financiële steun van de Stichting Leefmilieu kunnen ook dit jaar weer een aantal werkkampen doorgaan in Wielewaalnatuurservaten (o.a. Laerbeemden, Steenbeemden, Neerhelst, Rietbeemd, Panneweel en Saleghemkreek) Dit natuurbeheer gebeurt door de JNM-afdelingen Hageland-Zuiderkempem, Pallieterland, Neteland, Waasland en door leerlingen van het Sint Gummaruscollege, Lier en van het Sint-Catharinacollege, Geraardsbergen. Hartelijk dank aan de Stichting en aan de werkers.

DE "PRIJS VOOR HET NATUUR- EN CULTUURPATRIMONIUM" 1989

Deze wedstrijd, onder bescherming van Ford Motor Company (Belgium) NV staat open voor alle particulieren, groepen en verenigingen. Centraal staat de bevordering van initiatieven m.b.t. de natuurbescherming en de valorisatie van het cultureel erfgoed. De kandidaten moeten zich inschrijven in één van de vier categorieën : Natuurpatrimonium, Cultuurpatrimonium, Leefmilieu of Jongeren. Deze laatste categorie behelst initiatieven die genomen werden door jongeren onder de 18 jaar.

Prijzen

Elke laureaat ontvangt een trofee en een cheque ter waarde van 150 000 F. De jury kiest vervolgens een winnaar van de "Nationale Prijs Ford voor Natuur en Cultuur" die een bijkomende cheque van 200 000 F. ontvangt en kan deelnemen aan een Europese finale waarin de nationale winnaars van de 14 deelnemende landen tegen elkaar uitkomen. De Europese Prijs bedraagt 10 000 \$.

In 1988 beloofde de "Prijs voor het Natuur- en Cultuurpatrimonium" diverse initiatieven zoals : de verwerving en het beheer van een binnenduingsgebied aan de Belgische kust; de opgravingen naar en de herwaardering van de abdijkerk van Stavelot; de restauratie van het kasteel van Braives evenals het in stand houden van het domein en de biotoop; het conserveren van 1 100 fruitboomvariëteiten in de oorspronkelijke hoogstamvorm.

Categorieën

1. Natuurpatrimonium

- in de landelijke zones : oprichten van natuurreservaten, natuurbouw, bescherming van natuurlijke waterlopen, moerassen en vijvers, en refugia voor fauna en flora.
- in de stedelijke zones : aanleg en onderhoud van tuinen en parken, aanbrengen van beplantingen, enz.

2. Cultuurpatrimonium

Voor instandhouding en herwaardering van waardevolle (burgerlijke en religieuze) gebouwen en industrieel erfgoed. Voor de renovatie van stads- en dorpsgezichten waarbij bijzondere aandacht kan gaan naar openbare ruimten die binnen deze ensembles gelegen zijn.

3. Leefmilieu

Voor projecten inzake de bescherming van het leefmilieu, grondstoffen- en energiebesparing, strijd tegen vervuiling, recyclage van grondstoffen, enz.

4. Jongeren

Voor projecten in voornoemde domeinen, die opgezet werden door jongeren onder de 18 jaar, alleen of onder toezicht van een volwassene.

Wie mag deelnemen ?

- Particulieren, groepen en verenigingen die werken of studies uitvoeren of uitvoerden op het vlak van het behoud van natuurlandschappen en van het architectonisch, cultureel en artistiek patrimonium in België en zich inschrijven in één van bovenvermelde categorieën.

- Jongeren beneden de 18 jaar die initiatieven opzetten in één van deze domeinen, individueel of collectief, zelfstandig of onder toezicht van een volwassene.

Kandidaturen die reeds werden ingediend, maar

vorige jaren niet in aanmerking kwamen, kunnen nog meedingen in zoverre de projecten vooruitgang boekten. De projecten die reeds van belangrijke subsidies hebben kunnen genieten, kunnen niet in aanmerking komen voor de Prijs.

Hoe deelnemen ?

Door uw dossier op te sturen vóór 8 september 1989. Kandidaturen die na die datum toekomen kunnen niet meer in aanmerking genomen worden voor de selectie van 1989.

Meer inlichtingen en deelnemingsformulieren kunt u aanvragen bij "The Conservation Foundation", c/o Infopublic - Isabelle Hardy - Lambermontlaan 436, 1030 Brussel, Tel. 02/242 37 98.

Afdeling Hageland-Zuiderkempen organiseert elke eerste zondag van april, juni, augustus, oktober en december om 14u. een wandeling in en rond de bossen van Averbode. een aanrader voor wie in de buurt is !

Foto: Herman Ceusters.

wolftrail

Adventure & Nature Travel 1989

Unieke vogelexcursies !

Wolftrail is praktijk opdoen met ervaren specialisten op de daarvoor meest geschikte plaatsen.

Wolftrail is gelegenheid krijgen om in contact te komen met onderzoekers, instituten en instellingen in binnen- en buitenland, veelal ook om hun werkzaamheden van nabij mee te maken en de laatste ontwikkelingen van hun onderzoek te vernemen door middel van gesprekken, voordrachten, films en diavoorstellingen ter plaatse.

Unieke vlinderexcursies !

1989 is het "vlinderjaar", vandaar dat je dit jaar kan "vlinderen" onder deskundige begeleiding. Onze vlinderman vertelt je allerlei wetenswaardigs over de vlinders en de noodzaak van speciale vlinderbescherming. Voor de duidelijkheid: het is natuurlijk niet toegestaan de vlinders te vangen; alleen kijken maar niet aanraken.

Voor inlichtingen en kataloog: Wolftrail, Bagattestraat 56, 9000 Gent. Tel. 091/ 33 01 97, ma. t/m vr. van 13.30 tot 18u.

VAKANTIE :

**Wielewaalhuis en
secretariaat**

gesloten van

21 t/m 31 juli 1989.

Met TURILIS EXOTICA naar de NATUUR

PROGRAMMA 89/90

- safaris naar **Kenya, Tanzania, Zimbabwe en Botswana**
- orchideënenreizen naar **Malawi** in samenwerking met de Nationale Plantentuin
- natuurreizen naar **Noord-India, IJsland en Israël** (ruime aandacht voor vogels)
- natuur/cultuurreizen naar **Thailand, Noord-India, Sri Lanka, Peru en Ecuador**
- trek/kampeertochten naar **Botswana**, van **Kashmir** naar **Ladah**, naar **Australië**
- natuur/recreatie op de **Waddeneilanden**

Alle reizen worden begeleid door deskundige nederlandstalige gidsen !

Gedetailleerde reisprogrammas en andere inlichtingen zijn bij voorkeur schriftelijk te bekomen bij:

Busschaert Jean-Luc, Salvialaan 35, B-2648 Steendorp. Tel. 03/774 37 77

Lic. A 1690

advertentie

WIELEWAAL

Jaargang 55 - juli 1989

J. JACOBS. Inventarisatie- en evaluatierapport betreffende Boerenzwaluw en Huiszwaluw in de gemeenten Bocholt, Kaulille, Reppel en Lozen (fusiegemeente Bocholt) Limburg tijdens het broedseizoen 1988	125
L. BEYENS, F. VAN DE VELDE. Enige aspecten over de betekenis van het zeeijs voor de biologie van de Ijsbeer, met een nota over de relatie Eskimo-Ijsbeer	132
H. DEVRIESE. Sprinkhanen in de Brusselse agglomeratie	137
Activiteitenkalender	145
K. VERSCHOORE. Vijf jaar vogels in een landbouw- en bosgebied	149
L. MEERT. Bewaking van slechtvalkhorsten in de Vogezen	156
Verenigingsberichten	157
Voor u gesprokkeld	160
Van aalscholver tot zeis	165
Goed om te weten	166

Titelblad: Boerenzwaluw — Foto: Henk Verbiesen